

NAŠI PROBLEMI

Kranj, dne
24. septembra 1962
Št. 10

Zvezna ljudska skupščina in Zvezni odbor SZDL
o predosnutku nove ustave

Uvodne besede predsednika Tita

»Tovarišice in tovariši!

Otvaram skupno sejo Zvezne ljudske skupščine in Zveznega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije.

Za dnevni red predlagam eno samo točko: razprava o osnovnih postavkah

v osnutku Ustave Federativne socialistične republike Jugoslavije.

Ob zaključku razprave bi sprejeli sklepe.

Ali se strinjate s predloženim dnevnim redom?« (Navdušeno ploskanje in klici »Strinjamo se!«)

SKLEPI ZASEDANJA

Zvezne ljudske skupščine in Zveznega odbora SZDL

Zvezna ljudska skupščina in Zvezni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije sprejemata načelna stališča predosnutka ustave, ki ga je predložila skupščini komisija za ustavna vprašanja.

Predosnutek ustave pride v skladu s sklepom Ljudske skupščine z dne 20. julija v javno razpravo, da se omogoči vsem našim državljanom, političnim in družbenim faktorjem, da izrazijo svoja mnenja, predloge in sugestije.

Zvezna ljudska skupščina in Zvezni odbor Socialistične zveze pričakujeta, da bo javna razprava prispevala k dokončni redakciji besedila ustave in omogočila slehernemu državljanu, da se bolje seznanj z duhom, vsebino in važnejšimi določbami nove Ustave, kakor tudi z dosedanjimi dosežki in perspektivami nadaljnega razvoja naše socialistične kupnosti.

Komisija za ustavna vprašanja mora nadaljevati z nadaljnjim delom na osnutku nove ustave na osnovi predloga in sugestij, ki jih bo dala javna razprava.

Komisiji za ustavna vprašanja je bilo naročeno, naj nadaljuje delo v zvezi z nadaljnjo izdelavo osnutka nove Ustave na osnovi javne razprave, predlogov in sugestij. Predloge, mnenja in sugestije k predosnutku Ustave je treba poslati do 10. decembra sekretariatu komisije za ustavna vprašanja.

Po zaključku javne razprave bodo načelna stališča, navedena v predosnutku Ustave kakor tudi predlogi, mnenja in sugestije, izraženi na tem zasedanju in v javni razpravi, služili za dokončno redakcijo osnutka nove Ustave, ki bo predložen Zvezni ljudski skupščini, da ga sprejme.

Tovariši in tovarišice, skupna seja Zveznega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije in Zvezne ljudske skupščine je posebnega pomena. Predvsem zato, ker omogoča, da o osnutku Ustave skupno razpravljata dve najbolj avtoritativni vodilni telesi v Jugoslaviji: Ljudska skupščina kot zakonodajno telo in Zvezni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije kot najširše politično telo.

Na tej seji seveda ne bomo prejucirali bodoče javne razprave v tisku in nasploh v javnosti ob sodelovanju vseh volivcev. Mislim, da se strinjate s tem, da je pri izdelavi tako pomembne listine, kot je Ustava, zlasti ta naša nova Ustava, ki vsebuje mnoge nove stvari in ki naj bo v skladu z nadaljnjim razvojem naše socialistične graditve, potreben tak demokratični način obdelave in sodelovanje čim širših množic, čim večjega števila graditeljev socializma v Jugoslaviji. Naši državljani so mnogo prispevali k formulacijam in k dokončni redakciji, kajti naj je komisija za izdelavo Ustave na še tako visoki ravni, vendarle ne more zajeti

vseh tistih stvari, ki jih lahko vidijo milijonske množice v vsakdanji praksi.

Ob tem naj poudarim, da je treba dati priznanje komisiji za izdelavo Ustave pod predsedstvom tovariša Kardelja, ker je z veliko prizadevnostjo omogočila, da lahko danes obravnavamo ta pomembni dokument.

Videli boste, v čem je bistvo Ustave, prav gotovo pa ste že prebrali obrazložitev. Med razpravo je seveda treba poveseliti posebno pozornost tistim mestom, ki jih omenja obrazložitev, kjer formulacije še niso dokončne in kjer so morda nekatere nejasnosti. Mislim, da bo to dala ta razprava ter kasnejše razprave v javnosti in v našem tisku.

Kakor sem že dejal, bomo dali ta predosnutek v javno razpravo. Prepričan sem, da bo ta še dodala nekatere stvari, nekatere izpopolnila, nekatere pa morda spremenila. Toda naj sprejmemo po našem mnenju še tako popolno Ustavo, sama po sebi ne bi mogla delovati v vseh porah družbenega življenja in ne bi mogla imeti potrebnega učinka, če bi ne bila do podrobnosti znana vsem našim državljanom, če ne

Tovariš Tito odvarja skupno zasedanje Zvezne ljudske skupščine in Zveznega odbora SZDL.

bi prodrla v zavest vsakega našega človeka. Pri tem naj bo aktivna vsa naša družba, kajti kjer ne bi poznali določb Ustave, bi utegnilo priti do določenih deformacij in anomalij.

O vsem tem danes ne bi več govoril, o tem bo govoril tovariš Kardelj. Prosim pa tovariše in tovarišice, naj tako tu kakor kasneje posvetijo določilom

tega predosnutka največjo pozornost ter jih obravnavajo z vso resnostjo in se poglobljajo vanje. Prepričan sem, da bomo tako res sprejeli listino, ki bo povsem ustrezala našim potrebam in nadaljnjemu razvoju socialistične Jugoslavije.

Dajem besedo tovarišu Kardelju.

Iz referata Edvarda Kardelja o predosnutku nove ustave

Nova ustava naj izrazi in utrdi vse tiste odnose, ki so bili v praksi preverjeni kot trajnejša progresivna osnova našega družbenega življenja in z okrepitvijo takšnih odnosov hkrati določi tudi smernice za nadaljnji razvoj družbe

Beograd, 20. sept. (Tanjug). Na skupni seji Zvezne ljudske skupščine in Zveznega odbora SZDLJ je predosnutek nove ustave obrazložil predsednik ustavne komisije Edvard Kardelj. Prvi del svojega obsežnega referata, v katerem je govoril o tem, zakaj sprejemamo novo ustavo, o načelih in razlogih, po katerih se je ravnala komisija, ko je sestavljala predosnutek, in o glavnih novostih, ki jih vnaša predosnutek v naš družbenopolitični mehanizem in sistem, je Edvard Kardelj prebral na skupni seji. Drugi del, sestavljen iz treh poglavij, in sicer: »Načelne osnove nove ustave«, »Družbeno-ekonomski in politični sistem« in »Federacija«, v katerem je govoril o vlogi države, o osnovnih družbeno-ekonomskih gibalnih silah socialističnega napredka, vlogi in položaju subjektivnega faktorja socialistične družbe, pogojih in vsebini socialistične demokracije, o komunizmu kot cilju in usmerjenosti razvoja socialistične družbe, o osvobojenem delu kot podlagi družbeno-ekonomskih odnosov in izvoru samoupravljanja, o družbeno-ekonomskih funkcijah družbene skupnosti in demokratičnega centralizma, o političnih osnovah samoupravljanja, o občini, skupščinah in volilnem mehanizmu, o teoriji Marxa in Lenina, o oblikah države in samoupravljanju, o omejitvi ponovne volilnosti in rotaciji, o demokratizmu, ustavnosti in zakonitosti, o federaciji, republikah in organih federacije, je bil natiakan in že prej razdeljen poslancem Zvezne ljudske skupščine in članom Zveznega odbora SZDLJ.

V začetku referata je Edvard Kardelj opozoril na to, da je Zvezna ljudska skupščina v decembru 1960 imenovala komisijo za ustavna vprašanja in ji naročila, naj predloži skupščini »načelne postavke in gladišča za sestavljanje nove ustave«.

»Ta naloga,« je rekel Kardelj, »ni bila ne lahka ne preprosta. Nova ustava naj bi izrazila vse, kar je v zadnjih desetih letih kot

novi in pomembno nastalo in se utrdilo v naši socialistični družbi. To je terjalo, da se ne samo nekateri ustavni ukrepi, marveč tudi koncepcije ustave bistveno ločijo od klasičnih političnopravnih dokumentov te vrste in da poiščemo v vrsti vprašanj lastne izrazne oblike in sredstva. Ustavna komisija se je pri tem držala naziranja, naj nova ustava izrazi in utrdi vse tiste odnose, ki so bili v praksi preverjeni kot trajnejša progresivna osnova našega družbenega življenja, in da z okrepitvijo takšnih odnosov istočasno določi tudi smernice za nadaljnji razvoj družbe, kakor jih lahko zdaj spoznamo.

Tako obsežna naloga teoretičnega raziščevanja ter strokovnega in v maršičem ustvarjalnega dela za izoblikovanje nove koncepcije ustave je terjala tudi nekoliko več časa, kakor smo prvotno računali. Ta čas bi bil trajal tudi dlje, da nismo pred imenovanjem te komisije opravili pomembnega dela v zvezi s pripravami ustavnih vprašanj v okviru strokovne komisije, ki je pritegnila k delu znatno število znanstvenih, javnih delavcev, inštitutov in strokovnih organizacij, in da komisija za ustavna vprašanja in njene počkomisije niso poldrugo leto intenzivno delale.

»Ustavna komisija,« je nadaljeval Kardelj, »je sestavila predosnutek šele zadnje dni junija letos in ga v začetku julija poslala Zvezni ljudski skupščini. Izpolnitev takšne naloge je seveda omogočilo to, da se je komisija pri delu naslanjala na široko pomoč, sodelovanje in smernice političnih čimteljev naše skupnosti. Izvršni komitee CZ ZKJ je na več sejah razpravljalo o problemih v zvezi z delom za novo ustavo in sprejemal načelna gladišča, pa tudi sicer je bil tovariš Tito v stalnem stiku s komisijo in ji tudi izven sej izvršnega komiteja pomagal, kar zadeva določanje načelne orientacije o koncepciji ustave. Razen tega se je ustavna komisija

v delu naslanjala na sodelovanje in pomoč širokega kroga predstavnikov političnega in družbenega življenja ter strokovnih delavcev iz vse države.

Potem je Edvard Kardelj prešel na podrobnejša pojasnila o načelih in razlogih, po katerih se je ravnala komisija, ko je sestavljala predosnutek, kakor o glavnih novostih, ki jih vnaša predosnutek v družbeno-ekonomski organizacijski mehanizem in politični sistem.

I.

Čemu nova ustava?

„Sklep Zvezne ljudske skupščine o izdelavi nove ustave,“ je nadaljeval Kardelj, „sloni predvsem na tem, da obstoječi ustavni predpisi v marsikaterih vprašanih ne prikazujejo več stvarnega stanja socialističnih družbenih odnosov v naši deželi in kot takšni ne zadovoljujejo sedanjih družbenih potreb na teh toriščih družbeno-politične graditve.

V tej zvezi bi si lahko zastavili kot predhodno vprašanje, ali takšno dokaj pogosto spreminjanje ustavnih predpisov — to bi namreč bila v 17 letih naša tretja ustava — ne vzbuja dvomov o upravičenosti sprejemanja ustave sploh. Z drugimi besedami, ali ne bi bilo pravilneje orientirati se samo na nekakšno ustavno deklaracijo, ki bi dala samo nekatera osnovna načela za prakso, ali pa se sploh odpovedati kakršnemu koli pravnemu aktu ustavne narave in urejati probleme empirično, to se pravi z ničimer omejenimi in odločujočih državnih organov. Kot je znano, so na svetu primeri za eno in za drugo.

Za nas je odgovor na to vprašanje lahko samo odklonilen. Ne samo naše, marveč tudi vse izkušnje zgodovine socializma (in ne samo socializma) govore proti takšnemu ravnanju. Za vsako mlado socialistično družbo, ki je nastala kot rezultat revolucije in se naslonila na revolucionarne oblike diktature proletariata, ni večje nevarnosti, kakor je dolgotrajnejše vzdrževanje stanja, v katerem se celotna državna oblast identificira s subjektivno voljo neposrednih nosilcev njenega aparata, podcenjujejo pa se tisti elementi političnega sistema, ki zagotavljajo neposredni vpliv delovnega človeka in državljana na sprejemanje odločb in mu s tem odpirajo dolgoročnejšo perspektivo družbenega in njegovega lastnega napredka. Ohranitev takšnega stanja kaj lahko privede ne samo do protislovij med objektivnimi možnostmi in subjektivno voljo ter do vsakršnih materialnih motenj, zlasti kadar gre za subjektivizem na področju gospodarstva, marveč tudi do prekinitve povezanosti med centrom in družbeno bazo ter do raznih deformacij v političnem sistemu in družbenih odnosih.

Naravno in progresivno je, da socialistična družba, ki se zelo naglo razvija, relativno hitro spreminja tudi svoje družbeno-ekonomske in politične oblike. Na ta način si

takšna napredna družba išče ustrezna politična sredstva, da bi se čim hitreje razvila iz svojih lastnih družbeno-ekonomskih osnov. Pri tem v takšni družbeni dejavnosti ni vedno najvažnejši tempo gibanja, marveč predvsem dosledna ohranitev progresivne smeri gibanja.

Z revolucionarnimi sredstvi avantgarda delavskega razreda lahko sprosti napredne socialistične družbene sile in jim ustvari pogoje za njihovo vsakodnevno prakso. Da pa bi tisto, kar je zgodovinsko dozorelo, da postane vsebina družbenih gibanj, postalo družbena stvarnost, je nujno potrebno, da postane zavestna, samostojna in samoiniciativna, vsakdanja praksa milijonov ljudi, ki nove družbene odnose sprejemajo kot relativno najugodnejše pogoje za svoj razvoj in življenje. Takšna zavest pa se formira tako počutju ljudi za zažodovoljevanje praktičnih potreb v delu in življenju, kakor tudi pod političnim, moralnim in vzgojnim vplivom naprednega družbenega okolja.

V takšnih pogojih so interes in moralno-politična pojmovanja človeka, ki dela, tudi stalni, nujno potreben in najboljši činitelj, ki vpliva pa tudi korigira sklepe odgovornih družbenih organov. In nasprotno: idejna politična in vzgojna akcija faktorjev socialistične zavesti prav v takšni praksi dobiva realno in čvrsto osnovo. Zato se morajo na področju družbene graditve usmerjajoča idejna in politična vloga vodilnih socialističnih sil ter samostojna in iniciativna praksa milijonov delovnih ljudi, ideologija in praksa, misel in delo medsebojno korigirati, dopolnjevati in usmerjati. Tudi v tem odnosu je izraženo eno tistih družbenih protislovij, prek katerega se nepretrgoma odvija družbeni napredek.

Iz teh razlogov demokracija za socializem ni zgolj politična pridobitev ali nekakšno zgodovinsko pridobljena pravica človeka, marveč predvsem elementarni pogoj zdravega razvoja in najhitrejšega možnega napredka socialistične družbe. V političnem sistemu, prežetem z demokratizmom — seveda v oblikah, ki ustrezajo dani stopnji družbenega razvoja — se namreč lahko najbolj naravno razvoza to stalno protislovje, ki je eden najvažnejših faktorjev progresivne evolucije socialistične družbe.

Prav v tem pogledu ima lahko pomembno vlogo ustava socialistične države. Kot temeljni zakon in okvir za celotno družbeno izgradnjo in delovanje za uresničenje najbolj naprednih težej socialistične družbe daje ustava mladi socialistični družbi večjo stabilnost in usmerjenost v njeni izgradnji v določenem obdobju, pri tem pa ohrani tudi ustrezna sredstva revolucionarne prisiljenosti, dokler so potrebna, hkrati pa zagotavlja potrebni demokratizem in svobodo akcije za vse faktorje socialističnega napredka in doslednost v njihovi dolgoletni socialistični orientaciji.

Posebne pomena je ustava za takšno, več narodov obsegajočo deželo, kakršna je naša. Z dolgoročnim ustavnim stabiliziranjem

odnosov med našimi narodi v duhu njihove enakopravnosti in samostojnosti gradimo najmočnejši jez proti spodkopavanju Titove politike bratstva in enotnosti, ki je temelj naše socialistične federacije in spodbuja vse napredne težnje materialnega in moralno-političnega zedinjevanja. Tudi na tem torišču ne morejo dati subjektivistične konstrukcije družbenih odnosov nobenih drugih rezultatov, razen reakcionarnega.

Zavest o skupnih interesih in socialistični internacionalizem sta najboljši cement enotnosti v socialistični federaciji. Ustava je eno najvažnejših sredstev, s katerimi zagotavljamo prav takšno osnovo in orientacijo v odnosih med narodi.

Naša prva ustava iz leta 1946 je bila po vsebini odsev naših potreb po ugotovitvi pridobitev revolucije in po ustvaritvi takšnih političnih pogojev, v katerih bomo revolucijo lahko uresničili do kraja. Od tod poudarjena vloga državno-centralističnega upravljanja v naših prvih ustavnih predpisih. Prva ustava je odigrala zelo pomembno vlogo v utrjevanju in razvoju naše družbe. Bila je tisto orožje, ki je omogočilo delavskemu razredu in vsemu delovnemu ljudstvu, posebej pa komunistom in vsem zavestnim socialističnim činiteljem naše dežele, da uveljavijo osnovne revolucionarne spremembe, ki so bile nujno potrebne za okrepitev osnovnih izhodišč socializma in za nadaljnji razvoj socialističnih odnosov.

V graditvi našega ustavnega sistema pa je bil že od začetka poudarek na čim širšem in neposrednem sodelovanju delovnih množic in upravljanju ter družbeni iniciativi in kontroli, na zakonitosti in demokratizmu, to se pravi na sredstvih, ki so bistveno omejevali možnosti za pojave birokratske samovolje in avtokratskega subjektivizma v družbeni graditvi nasploh in v gospodarskem življenju posebej.

Tako so se tendence v razvoju našega političnega sistema že v začetku začele odmiikati od nekaterih Stalinovih koncepcij o vlogi države in obdobju socialistične graditve. Leto 1948, ki je bilo tudi samo v največji meri posledica teh razlik v glediščih, je še bolj utrdilo takšno smer v našem družbenem razvoju in pospešilo nastajanje tistih oblik, ki so ustrezale takšnim demokratičnim in humanističnim koncepcijam o sredstvih in poteh socialistične graditve.

Naečno razčiščevanje in razvijanje vrste osnovnih problemov socialistične graditve v tem obdobju — zlasti v zvezi s problemom boja proti možnim deformacijam socialističnih odnosov v prehodnem obdobju — ki sta postala za nas takrat pereč problem dneva, je spremljal buren razvoj naše prakse. Nastajali so delavski sveti in komune in čedalje večji je bil razmah raznih oblik družbenega samoupravljanja. Uveljavili smo vrsto načelnih sprememb v gospodarskem sistemu in planiranju, zlasti v sistemu delitve. Družbeno lastnino smo načelno obravnavali kot negacijo sleherne lastnine, ne pa kot držav-nolastninski monopol oziroma kot absolutno

pravico državnega aparata z njenim razpolaganjem. Storili smo mnoge ukrepe za krepitev socialističnega demokratizma na vseh področjih družbenega življenja. Oblike, v katerih se uveljavlja vodilna vloga Zveze komunistov, smo začeli načelno usklajati s takšnimi spremembami. Vsi ti osnovni procesi so zadali po svojih rezultatih odločen udarec dogmi o nujni potrebi po stalni krepitvi države kot instrumenta prisiljevanja v prehodnem obdobju in postavili na dnevni red problem družbenega samoupravljanja kot osnovnega faktorja in nosilca socialistične evolucije.

Ti procesi niso bili ne stvar stihije nā umetnega vsiljevanja nekakšnih subjektivističnih zamišl. Nastajali so globoko iz družbene baze v novih proizvodnih odnosih in so hkrati plod zavestnega spoznanja njihovih dolgoročnih posledic in perspektiv.

Ze takrat je tovariš Tito rekel:

«...s tem, da smo prevzeli proizvodna sredstva v državne roke, še ni bilo uresničeno akoljsko geslo delavskega gibanja »to-varne delavcem«, kajti geslo »tovarne delavcem, zemljo kmetom«, ni nekakšno abstraktno propagandistično geslo, marveč takšno, ki ima globok vsebinski smisel. To geslo vsebuje cel program socialističnih odnosov v proizvodnji: v pogledu družbene lastnine, v pogledu pravic in dolžnosti delovnih ljudi in se torej mora in mora uresničiti v praksi, če mislimo zares zgraditi socializem...»

«... državna lastnina nad proizvodjalnim sredstvi, tovarnami, rudniki, železnicami, prehaja odslej postopoma v višjo obliko socialistične lastnine...»

(Ekspozte na prvem izrednem zasedanju Zvezne ljudske skupščine FLRJ 26. junija 1950 o osnutku temeljnega zakona o upravljanju državnih gospodarskih podjetij in višjih gospodarskih združenj po delovnih kolektivih, Dela, knj. V, str. 205.)

«Te velike spremembe — je rekel nadalje Edvard Kardelj — so povzročile, da smo leta 1953 revidirali prvo ustavo v tistih delih, ki so bili glavna ovira za novo prakso, ter sprejeli ustavni zakon. Največji pomen ustavnega zakona je v tem, da je na široko odprl pot praksi samoupravljanja in vsem tistim spremembam v ekonomskih odnosih, ki so omogočile takšno prakso. Hkrati je določeno dal vsemu razvoju našega socialističnega sistema novo smer, to se pravi, da je odločnojso pobudo za krepitev, razširitev in razvijanje družbenega samoupravljanja, demokracije in novih ekonomskih odnosov v oblikah, ki ustrezajo težnjam, odnosom in potrebam socialistične družbe pa tudi njenim možnostim in stanju družbene zavesti. To je bil odločen prelom z vrsto dogmatičnih shem, ki so zavirale hitrejši napredek v razvoju socialističnih ekonomskih odnosov in demokratizacijo političnega sistema. Hkrati pa je to pomenilo še bolj dosleden odmik od nekaterih klasičnih institucij buržoazne države, kakor so »politična država« in njej prilagojeni parlamentarizem. Sistem oblasti političnih strank, klasična razdelitev oblasti, držav-

neadministrativni centralizem, sistem stran-

V tem smislu je ustavni zakon načelno prelom s prejšnjim stanjem in neposredno pripravo na sedanje stanje. Praksa je sicer marsikaj spremenila ali terja, da se spremeni v oblikah in metodah, ki jih je določil ustavni zakon. Toda glede načelnih postavk, ki so bile v osnovi ustavnega zakona, zdaj nimamo potrebe, da bi v novi ustavi mnogo spreminjali.

Kardelj je potem opozoril na to, da je Jugoslavija v zadnjih desetih letih doživela nadaljnjo zelo burno ekonomsko, družbeno in politično preobrazbo. Takšen razvoj je povzročil, da so obstoječi ustavni predpisi v nekaterih svojih oblikah postali preozki za našo družbeno prakso.

Širok razmah raznih družbenih oblik samoupravljanja in čedalje pomembnejši procesi spreminjanja posameznih državnih funkcij v funkciji samoupravljanja namreč terjajo mnogo bolj precizno formuliranje odnosov, ki nastajajo v takšnih pogojih, če hočemo preprečiti motnje. To se nanaša posebej tudi na potrebo po novem formuliranju pravic in obveznosti, ki so medsebojno odvisne in se dopolnjujejo in ki so samo v takšni medsebojni povezanosti lahko čvrsta hrbtenica demokratične enotnosti družbe in skupni pogoj enakopravnosti in napredka za vse.

Iz vseh teh razlogov je zdaj čas, da naš ustavni red ponovno proučimo in formuliramo v celovitem ustavnem dokumentu, ki bo utrdil tiste progresivne odnose, oblike in tendence, ki jih praksa naše družbene graditve kot takšne potrjuje, hkrati pa še jasneje opozorila na perspektive njihove nadaljnje socialistične, demokratične in humanistične evolucije v interesu delovnega človeka in narodov naše dežele.

II.

Družbena struktura Jugoslavije in ustava

Za orientacijo, vsebino in konkretne določbe nove ustave so bile bistvene pomena spremembe v družbeni strukturi, ki so nastale v naši deželi po zmagi revolucije, kakor tudi tendenca njenega nadaljnega spreminjanja. Ta faktor mora biti eden izmed pokazateljev, ki bodo odločilno vplivali na ustanove, ki jih bo določila nova ustava.

Kardelj je poudaril, da se predosnutek nove ustave opira prav na takšno analizo naše družbene strukture, in na kratko omeji naš dotedanji razvoj ter opozoril na sedanje razredno in družbeno strukturo naše dežele, v kateri je odločilne spremembe sprožila sama revolucija s svojimi neposrednimi revolucionarnimi dejanji.

Ze med narodnoosvobodilno vojno smo uveljavili vrsto revolucionarnih ukrepov socialističnega značaja. Na osvobojenem ozemlju smo že takrat praktično odpravili vele-

posest. Razlastili smo okupatorjeve sodelavce in izdajavce, tako da je že takrat tudi del industrijskih podjetij postal družbena lastnina ter prešel v roke delavcev in narodnoosvobodilnih odborov. Že leta 1945 smo odpravili privatni bančni sistem in ves kreditni sistem je prišel v roke države. Odvzeli smo vojni dobiček, izvedli valutno reformo, omejili promet zasebne lastnine z nepremičninami, uvedli progresivni davčni sistem, uveljavili kontrolo nad zunanjo trgovino itd. Izvedli smo agrarno reformo, na podlagi katere smo veleposesti in drugim velikim posestnikom odvzeli kakih 850.000 ha, agrarni maksimum pa predvideli na 20 do 35 ha.

Na jesen 1946 je s sprejetjem zakona o nacionalizaciji največje število industrijskih podjetij in vsa velika podjetja drugih gospodarskih panog, kolikor že dotlej niso bila, prešla v družbene roke. V začetku leta 1948 smo nacionalizirali še ostala podjetja v industriji in prometu ter skoraj vsa trgovinska in gostinska podjetja. In končno, v začetku leta 1953 smo agrarni maksimum zmanjšali na 10 ha, s čimer smo že pri korenini izpodrezali možnosti za resnejše kapitalistične težnje.

In tako je, izvzemši kmetijstvo in obrt, kjer imamo še vedno individualne proizvajalce s privatnimi proizvajalnimi sredstvi, v drugih gospodarskih panogah privatni sektor docela izginil ali pa je nepomemben. Že leta 1956 je dal socialistični sektor od skupnega družbenega proizvoda v industriji 100%, v obdobju 1955 do 1961 je bil delež privatnega sektorja v skupnem družbenem proizvodu naravnost nepomemben, saj se je gibal samo okrog 0,3%.

Ostanki starega razrednega sistema sami po sebi nimajo velike politične moči in niso resen družbeni faktor, ki bi mogel obrniti kolo zgodovine nazaj, je nadaljeval Kardelj. Če pa upoštevamo mednarodno okolje, v katerem živimo, z vsemi njegovimi reakcionarnimi vplivi in tendencami, drobnolastniško stihijo v naši lastni deželi, kakor tudi negativne tendence, ki zakonito spremljajo protislavlja in težave socialistične družbe v prehodnem obdobju, tedaj se tudi politični pomen starega razrednega in političnega sistema pokaže v nekoliko drugačni luči. Zato je ustava obdržala iz prejšnjih ustav tiste ukrepe, ki preprečujejo ali otežkočajo antisocialističnim silam njihov boj proti socializmu oziroma za restavracijo kapitalističnih ekonomskih odnosov.

Medtem ko je razred kapitalistične buržoazije ekonomsko likvidiran, je privatnolastniški sektor obdržal določen družbeno-ekonomski pomen. Toda tudi tu se stvari zelo naglo spreminjajo v korist socializma. Tu gre pravzaprav skoraj izključno za kmetijstvo in obrt, vtem ko je na drugih področjih drobnolastniški sektor povsem izginil.

Stanje na področju obrti se je v zadnjih desetih letih bistveno spremenilo, čeprav s tempom tega razvoja ne moremo biti povsem zadovoljni. Delež socialističnega sektor-

ja obrti je znašal v skupnem družbenem proizvodstvu obrti 1947. leta kakih 45%, zdaj pa znaša približno 70%. Proces preprečevanja kapitalističnih tendenc na tem torišču bi bil še ugodnejši in hitrejši, da so naši lokalni, republiški in zvezni gospodarski plani mogli in znali dati močnejšo pobudo in večja sredstva za razvoj sodobne socialistične industrije storitev.

Ustava mora s takšnim stanjem stvari računati. Zato predosmutek ustave tudi predvideva izjemo od splošnega pravila, da so proizvajalna sredstva izključno družbena lastnina, kadar gre za obrt. Ustava tu dopušča tudi privatno lastnino in zaposlitev pomožne tuje delovne sile s pogojem in do meja, ki jih določi zakon. Ustava s tem omogoča, da se bodo vzporedno z doseženimi rezultati v razvoju socialističnega sektorja proizvodnje storitev spreminjali tudi pogoji za privatno obrt v smislu ostankov izkoriščanja in meznega dela na tem torišču.

Ustava pa ne predvideva nekakšne nacionalizacije na torišču privatne obrti. Tisto, na čemer je socialistična družba na tem torišču zainteresirana, sta dve stvari: prvo, da s tega sektorja postopoma izpodrinemo eksploatacijo in mezdno delo, in drugo, da individualnemu obrtniku omogočimo, da se prostovoljno odloči, ali bo delal sam s svojimi sredstvi, ali pa se bo po ustreznih poti in načinu vključil v socialistične proizvodne odnose.

Ustava ne obravnava vsakega individualnega dela z zasebnimi sredstvi kot nesocialistični ekonomski odnos. V pogojih velike socialistične proizvodnje je treba za nesocialistično obliko ekonomskih odnosov smatrati samo tiste odnose, ki izvirajo iz eksploatacije in neposrednega ali posrednega prisvajanja proizvodov tujega dela. Tendenca ustave ni, da odpravi privatno obrt z administrativnimi ukrepi, marveč samo to, da iz nje družba lahko postopoma odstrani ostanke eksploatacije meznega dela, in sicer po potrebi tudi z administrativnimi ukrepi.

Potem je Kardelj prešel na vprašanje kmetijstva in ugotovil, da je to področje, kjer se je privatna gospodarska dejavnost najbolj ohranila. Omenil je, da so ekonomski, obćedružbeni in zgodovinski razlogi za takšno stanje znani. Vendar pa razvoj tudi na tem področju, zlasti zadnja leta, čedalje bolj vodi h krepitvi socialističnega sektorja bodisi z nastajanjem in razvijanjem družbenih kmetijskih organizacij, bodisi s krepitvijo njihovih kooperativnih odnosov z individualnimi kmetijskimi proizvajalci, čeprav s tempom razvoja v kmetijstvu ne moremo biti povsem zadovoljni.

Glavni pokazatelj dosežanega napredka v pogledu socialistične preobrazbe in napredovanja kmetijstva je predvsem v čedalje večjem deležu družbenega sektorja v proizvodnji in zagotovitvi tržnih presežkov, potrebnih mimo kmečke potrošnje. Družbeni sektor je v odnosu na skupno proizvodnjo dal:

Edvard Kardelj, predsednik ustavne komisije med govorom o novi ustavi socialistične Jugoslavije

	1960	1961
	%	%
pšenice	38,9	40,8
koruze	28,9	26,8
slad. pese	86,2	89,1
sončnic	73,4	79,6

V skupnem pridobivanju vseh tržnih presežkov so dala družbena gospodarstva - brez kooperacije - v letu 1960 kakih 26%, letos pa pričakujemo, da bo znašal njihov delež blizu 50%.

Socialistični sektor že za to potrebo zagotavlja bodi neposredno z gospodarstev bodi prek kooperacije kakih 85% pšenice, približno 85% koruze in 100% sladkorne pese, sončnic in oljne repice. Če k temu dodamo, da so socialistična gospodarstva in kooperacija leta 1961 zagotovila 85 odstotkov nakupa prašičev, samo gospodarstva (podatkov za kooperacijo nimamo) pa 26 odstotkov nakupa goveje živine in 54% mleka, tedaj je očitno, da ekonomski in družbeno politični pomen socialističnega sektorja v kmetijstvu daleč presega delež družbene lastnine v ornih površinah, ki je znašala lani 12%.

Razen tega je ves naš gospodarski razvoj, zlasti pa proces industrializacije, sprožil vrsto procesov, ki so vplivali in še nadalje vplivajo na postopno spreminjanje družbene strukture same privatnolastniške vasi.

Predvsem se je bistveno spremenila struktura prebivalstva v Jugoslaviji. Leta 1961 je živelo od kmetijstva, gozdarstva in ribištva okrog 51% prebivalstva, medtem ko smo še leta 1953 imeli skoraj 61 odstotkov prebivalstva v kmetijstvu. Če iz tega izvezemo kmetijske delavce socialističnega sektorja, vidimo, da je prebivalstva, ki živi od privatnega poljedelstva, že precej manj od polovice skupnega prebivalstva Jugoslavije. Ta slika se še bolj spremeni, če upoštevamo, da ima precejšen del kmečkega prebivalstva dejansko večje dohodke od dejavnosti izven kmetijstva, to se pravi od dela v socialističnem sektorju in določenih ekonomskih odnosov s tem sektorjem kot pa od lastnega gospodarstva.

Vzporedno s tem sta se precej spremenila struktura in značaj kmečkih gospodarstev. Po popisu individualnih gospodarstev v letu 1960 ima na primer 74 odstotkov individualnih gospodarstev v Vojvodini, to se pravi kmetijsko najbolj razvitem področju Jugoslavije, dovolj ali preveč lastne delovne sile, 8 odstotkov jemlje in daje delovno silo, le 17 odstotkov pa je nima dovolj. Pri tem so v tej zadnji kategoriji pretežno gospodarstva z enim do dvema hektaroma površine, kar pomeni, da zaposlitev dodatne tuje delovne sile tu ne more biti nekakšna podlaga kapitalističnih tendenc na vasi, zlasti če vemo, da je zemljiški maksimum omejen na 10 hektarov.

V zvezi s temi spremembami so značilni tudi naslednji podatki:

V letu 1961 je bilo od skupnega števila aktivnih prebivalcev — ki so po poklicu kmetovalci, ribiči in gozdni delavci — nad 28 odstotkov starih od 50 let navzgor. V drugih skupinah polklicev pa takih ni več ko 15 odstotkov, v industriji, rudarstvu in obrtništvu jih je pa komaj 11 odstotkov. Z drugimi besedami, aktivnih ljudi, starih od 20 do 34 let, je v kmetijstvu okoli 35 odstotkov, medtem ko jih je v industriji 55 odstotkov, v vseh drugih skupinah poklicev pa nad 40 odstotkov. Vse to priča o močnem odtokanju mlade delovne sile z vasi. Naposled se je v obdobju od 1953. do 1961. leta zmanjšalo število aktivnih ljudi v kmetijstvu za 11,6 odstotkov, medtem ko se je število skupnih aktivnih ljudi v istem obdobju povečalo za 6,4 odstotka.

Na podlagi tega lahko sklepamo, da je naša politika na vasi dosegla pozitivne rezultate tako gledeboljšanja kmetijstva kakor tudi glede njegove socialistične preobrazbe. Naše kmetijstvo je zdaj dejansko nekaj čisto drugega, kot je bilo pred desetimi leti. Ne samo da ni več monopol malega privatnega lastnika, ampak se v njem čedalje bolj uveljavlja prevladujoči vpliv velike socialistične proizvodnje. Če bi bili materialno sposobnejši in bi znali bolje izkoristiti posledice vseh teh procesov, bi bil ves ta razvoj vsekakor še dosti hitrejši.

V naši praksi se kažejo tri posledice teh procesov. Prvič, čedalje več zemlje je mogoče kupiti pod ekonomsko povsem ugod-

nimi in upravičenimi pogoji. Drugič, čedalje več kmetov prihaja v položaj, v katerem postaja kooperacija s socialističnim gospodarstvom njegov elementaren interes. In tretjič, čedalje več posestev se drobi v rokah nekmetijskega prebivalstva ali malega kmeta, ki dobiva večji del svojih dohodkov iz dejavnosti izven kmetijstva, zaradi česar je večji del vse te zemlje zelo neracionalno obdelan, celo precej pod povprečnim nivojem zastalega kmetovanja.

Kardelj je v tej zvezi poudaril, da je potrebno, če želimo vplivati na te procese in jih usmerjati — to pa je neogibno, če ne zaradi drugega, že zaradi ekonomskih potreb na področju kmetijstva, ki so naš resni gospodarski problem — da je torej potrebno, da se naša družbena skupnost še odločneje usmeri v kupovanje zemlje, da bi ustvarjala in krepila sedanja družbeno-kmetijska gospodarstva, zadružne ekonomije ali industrijsko-kmetijske kombinata. Prav tako je treba še odločneje razvijati vse mogoče oblike kooperacije s tistimi kmeti, ki še naprej žive in bodo živeli na svojih privatnih parcelah. In naposled je treba odločneje sprejemati vse potrebne ukrepe, da bi lastniki zemlje, ki jo danes zelo neracionalno obdelujejo, bolj intenzivno pridelovali na njej ali pa se odpravili te zemlji in jo prodali v korist socialističnega sektorja. Seveda ni treba, da se naša družbena skupnost vmešava v to, kako ljudje obdelujejo in vzdržujejo svoje grede in ohišnice. Če pa gre za zemljiške površine, ki so po svoji naravi namenjeni kmetijski proizvodnji, ima družbena skupnost pravico zahtevati od lastnikov te zemlje, da ne upoštevajo samo svojo osebno, ampak tudi skupno, družbeno korist.

V skladu s takšnim stanjem na področju kmetijstva in s takšnimi cilji socialistične družbe dovoljuje ustava tako kot v obrtništvu izjemoma na področju kmetijstva pravico zasebne lasti do zemlje in sredstev proizvodnje kakor tudi zaposlitev dodatne delovne sile, ob pogojih in v mejah, ki jih bo predpisal zakon. V okviru teh predpisov torej naša ustava zagotavlja delovnemu kmetu pravno stabilnost položaja njegovega gospodarstva kakor tudi njegovo pravico, da se prostovoljno odloči, ali bo še naprej delal sam na svojem gospodarstvu ali pa se bo vključeval v kooperacijo s socialističnimi gospodarskimi organizacijami. To je neizogibno, da bo delovni kmet sprejel socialistično družbo za svojo.

Na drugi strani ustava v določenih mejah podreja skupnemu družbenemu interesu tako kot vse druge delovne ljudi naše dežele tudi kmetijske proizvajalce na zasebnem sektorju.

Potem ko je Edvard Kardelj navedel še nekaj podobnih podatkov o gospodarskem razvoju dežele, je poudaril:

»Potemtakem je nesporno dejstvo, tudi če upoštevamo ostanke drobnolastniških odnosov, da je v razvoju Jugoslavije prišlo do bistvene spremembe v družbeno-ekonomski strukturi. Gospodarska področja, na katerih so popolnoma prevladali socialistični druž-

beni odnosi, so leta 1947 dajala 64 odstotkov družbenega proizvoda, leta 1961 pa 82 odstotkov. Razen tega je tudi drugih 18 odstotkov družbenega proizvoda – v katere je všteta tudi kmetijska proizvodnja v kooperaciji – tako ali drugače povečani vključenih v socialistično ekonomiko, ne samo po čisto ekonomski povezanosti, ampak tudi po tendenci razvoja notranjih odnosov. Ze ti podatki jasno kažejo, da socialistično gospodarjenje že zdaj popolnoma in nesporno prevladuje v jugoslovanski ekonomiki, in to ne s silo državnega pritiska, ampak s notranjo materialno in politično silo socialističnih ekonomskih odnosov.

Z vsemi temi spremembami družbenih odnosov – je nadaljeval referent – se postopno spreminjata tudi struktura in značaj delavskega razreda samega. Proizvodnja materialnih dobrin v ožjem pomenu te besede se čedalje tesneje povezuje v sistemu družbenega samoupravljanja z drugimi družbenimi funkcijami, to je z državnimi funkcijami in funkcijami družbenih služb, oziroma postopno spreminja te funkcije v sestavni del procesa družbenega dela, pri čemer spreminja ali odstranjuje nekatere izmed tistih dejavnosti, ki so tesno povezane z razredno delitvijo družbe in z ločevanjem političnega sistema od družbenega dela.

Na tej poti družbenega razvoja smo po uvedbi delavskega samoupravljanja v proizvodnji postopno uvedli družbeno samoupravljanje tudi v vseh družbenih službah: v zdravstvu, socialnih ustanovah, kmetstvu, pravi in kulturi, v teku pa so pripravili, da se v tej smeri spremeni tudi položaj javnih uslužbencev v državni upravi. Novi odnosi na posameznih področjih alcer še niso ustaljeni – ponekod se celo še vedno težko uveljavljajo ali težko najdejo prave oblike – pa tudi problemi njihove materialne podlage niso dovolj razčiščeni, toda po svojem bistvu postopno že postajajo trden sestavni del mehanizma, na katerem sloni družbeno-ekonomski položaj delovnega človeka v socialistični družbi. Zaradi takšnih sprememb se je spremenil tudi položaj posameznih družbenih služb glede na proizvodnjo. Tesneje so se povezale s proizvodnjo in čedalje bolj dobivajo v nekem smislu pomen podaljšanja proizvodnega procesa.

Na tej osnovi družbeno delo zdaj čedalje bolj zajema in v nepretrganem delovnem procesu povezuje ljudi od nekvalificiranega delavca do tistih, ki delajo v inštitutih, bolnicah, prosvetnih službi, upravnih organih itd. Spričo vsega tega se pojem delavskega razreda spreminja in dobiva širši pomen. S tem pojmom so pravzaprav zajeti vsi delovni ljudje, ki sodelujejo v družbenem proizvodnem procesu. Vsi ti imajo skupne cilje: večjo produktivnost, razvoj proizvodnih sil, povečanje proizvodnje, delitev po delu in čedalje širši razvoj družbe kot skupnosti proizvajalcev.

Vse to naj da še močnejšo pobudo za materialno, idejno, politično in kulturno iniciativo in akcijo socialističnih sil in prispeva

k nadaljnji politični stabilnosti osnovnih družbeno-ekonomskih odnosov, na katerih sloni socialistična družba.

In vendar vse to ne pomeni, da družbena struktura za nas ni več noben problem oziroma da smo na poti absolutno harmoničnega razvoja te strukture brez notranjih protislovij in brez slehernih možnosti motenj in političnih problemov. S porazom kapitalistične buržoazije in z vzpostavitvijo socialističnega družbenega sistema smo odstranili odnose eksploatacije in predvsem protislovja med družbenim delom in privatnim prisvajanjem proizvodov tega dela. Nadalje smo z razvijanjem delavskega in družbenega samoupravljanja ter sploh z novimi oblikami delitve in razširitve demokratičnih oblik družbenega upravljanja položili temelje in začeli ustvarjati pogoje za postopno premagovanje monopolne državne lastnine, za čedalje večjo in boljše osvajanje dela in za čedalje doslednejšo moralno-politično emotnost delovnih ljudi. Toda s tem nismo avtomatično dosegli tudi popolne ekonomske enakosti ljudi, nismo odstranili vseh protislovij materialnega položaja ljudi, to se pravi vseh protislovij položaja ljudi v ekonomskih odnosih in nismo razvili takšne družbene zavesti, ki bi bila prežeta z absolutnim humanizmom in čutom za medsebojno odgovornost ljudi. Prav ta protislovja – poleg vrste drugih s področja političnih odnosov in družbene graditve – so zdaj materialna in duhovna osnova celotnega političnega življenja v prehodnem obdobju iz kapitalizma v socializem.

Ce naj bo torej naš politični sistem in mehanizem samoupravljanja demokratični okvir za naravno progresivno evolucijo celotnega družbenega sistema k čedalje bolj razvitim socialističnim odnosom, moramo imeti čim bolj jasno sliko teh protislovij. Celotno zgradbo naše družbe moramo razvijati tako, da se v njej prav takšna demokratična evolucija lahko odvija s čim manj motnjami, ki bi utegnile imeti za stabilnost in za napredek družbe hujše posledice.

Potem je Kardelj opozoril na nekatera družbena protislovja, od katerih je odvisna naše družbeno in politično življenje, kot so protislovja med posameznim in kolektivnim, lokalnim in centralnim interesom, med umskim in fizičnim, kvalificiranim in nekvalificiranim delom, med osebnim delom in družbeno delitvijo dela, med bolj ali manj razvitimi čeli dežele, med centraliziranimi in decentraliziranimi funkcijami itd. To so protislovja znotraj delovnega ljudstva, ki jih ni mogoče odstraniti z nobenimi administrativnimi ali političnimi ukrepi, marveč samo postopoma na podlagi nadaljnega razvoja proizvodnih sil in z ustvaritvijo pogojev za ekonomsko enakost ljudi in narodov, seveda ob ustreznih dejavnosti subjektivnih faktorjev oziroma prek naraščajoče socialistične družbene zavesti.

Kardelj je opozoril na različne družbene, ekonomske in politične tendence, ki iz tega nastajajo ali utegnejo nastati.

»Na eni strani se lahko pojavijo tendence, da v imenu individualnega interesa egoistično ali partikularistično izkoriščajo družbena sredstva in žive na tuj račun, vtem ko se spet v imenu enostranskega tolmačenja kolektivnega interesa lahko pojavi tehnokratizem, birokratski centralizem, ločitev neposrednih proizvajalcev od vpliva na proizvodnjo in delitev proizvodov itd. Prav tako nastajajo na eni strani tendence po pridobivanju privilegijev, po obnovi osebne bogatitve v upravljanju itd. Nadalje, na eni strani se lahko pojavijo tendence partikularizma, izgubljanje perspektive, lokalistični egoizem itd., na drugi strani pa tendence velikodržavnega centralizma, dogmatizma, državno-kadetskoga monopola, etatistično-birokratskega fetišizma v gospodarstvu, planiranju itd.»

»Povsem jasno je — je poudaril potem Kardelj — dav vseh teh odnosih in protislovjih ne more biti nobena družbena sila absoluten razsodnik, zlasti ne na bazi državne prisilnosti. Naloga in dolžnost socialistične države prehodnega obdobja je, da na podlagi instrumentov državne prisilnosti ohranja takšen politični sistem, ki zagotavlja, da se ta protislovja, ki so zgodovinsko in objektivno pogojena in v bistvu neodstranljiva v pogojih sedanje stopnje produktivnosti, vedno postopno razvozlavajo. To razvozlanje se mora odvijati v procesu nadaljnje demokratične evolucije socialistične družbe, v kateri je določen odnos med samoupravljanjem in avtoriteto še vedno nujno potreben objektivni zakon družbenega življenja.

Sicer pa tudi v sistemu samoupravljanja avtoriteta ne izgine. Vsak organiziran tehnološki proces predpostavlja določeno avtoriteto. Ta pa bo na tem torišču čedalje manj stonela na moči državne prisilnosti in čedalje bolj na svoji notranji moralno-politični moči. Zato politični sistem, ki ga pri nas gradimo in ki ga zdaj nadalje razvijamo, dopolnjujemo in izpopolnjujemo z novo ustavo, ni in ne more biti sistem, ki deli absolutno pravico v imenu države, marveč sistem, ki bo omogočil delovnim ljudem, da si čimbolj svobodno in čimbolj demokratično sami kroje usodo in pravico, v skladu s materialnimi in drugimi možnostmi, vendar hkrati tudi sistem, ki bo v čedalje večji meri preprečeval možnosti za deformacijo socialističnih družbenih odnosov, ki lahko nastanejo iz teh ali onih negativnih tendenc, te pa izvirajo iz obstoječih protislovij.

V teh okvirih in na takšnih objektivnih osnovah dobiva realna ta tudi akcija subjektivnih sil socialistične družbe, predvsem najnaprednejših, kakor sta Zveza komunistov in Socialistična zveza. Te sile morajo dati našim delovnim ljudem v njihovih demokratičnih samoupravnih in drugih družbenih organih v roke takšno orožje in sredstva idejna, znanstvena in politična narave, ki

bodo omogočila družbi kot celoti, da bo iz dneva v dan odkrivala čimbolj napredne odločitve. Isto velja seveda tudi za delovanje tistih centralnih družbenih organov v republiki in federaciji, ki so pooblašeni, da opravljajo državne in druge družbene funkcije, ki so po svoji naravi centralizirane in morajo biti centralizirane.

Prav takšna postavka je izhodišče za vse določbe, ki jih vsebuje predosnutek nove ustave. Skozi to prizmo gledamo v predosnutku tudi odnos samoupravljanja in države oziroma državne prisilnosti; svobode in demokracije na eni ter sredstev revolucionarne diktature na drugi strani; najširše idejne in politične iniciative na eni ter vodilne vloge Zveze komunistov na drugi strani.

Bržčas nas bodo nekateri kritizirali, da nova ustava ne daje dovolj svobode in demokracije, drugi pa, da ju daje preveč. Toda tudi najbolj bežen pogled na našo sedanjo družbeno strukturo in na stanje družbene zavesti, izvirajoče iz te strukture, kaže, da je predosnutek nove ustave po vsej verjetnosti realistično pretehtal naše sile in naše možnosti v sedanjem času in za obdobje, ki je neposredno pred nami. Sama praksa in naše celotno družbeno življenje bosta seveda sama vgrajevala v ustavni sistem tisto vsebino, ki bo ustrezala naraščajočim in čedalje bolj razvitim materialnim, idejnim, kulturnim in političnim silam družbe.

Da bi poudarili vse te spremembe, ki so nastale v našem družbenem življenju in s katerimi smo temeljito prerasli pojem države tako imenovane »ljudske demokracije«, t. j. države, v kateri šele nastajajo pogoji za zgraditev socializma predlaga predosnutek nove ustave tudi spremembo imena Jugoslavije iz Federativne ljudske republike Jugoslavije v **Federativno socialistično republiko Jugoslavijo**. To je sicer formalno vprašanje. Ime ne napravi države nič bolj in nič manj socialistične. Ker pa socializem v sedanjih časih v svetovnem obsegu še vedno bije boj za svojo končno zgodovinsko afirmacijo, bo vsekakor koristno in potrebno, da socialistični značaj naše družbe tudi formalno poudarimo v imenu naše zvezne države.

Potem se je referent kratko dotaknil predložene strukture ustave in posebej opozoril na to, da je v določbah normativnega dela predosnutka med drugim izražena enotnost družbenopolitičnega sistema, kakor tudi dejstvo, da je naša družbena skupnost i zvezna država i družbenopolitična skupnost državljanov. Pri tem se predosnutek v pogledu delovne organizacije in občine zlasti v odnosu na okraj in republiko omejuje na formuliranje osnovnih načel, na katerih naj stonemo odnosi v teh skupnostih, v pogledu federacije pa prinaša določbe, s katerimi je zagotovljena učinkovitost delovanja federacije v okviru njene pristojnosti. Republiške ustave pa bodo v skladu z zvezno ustavo širše in podrobneje obdelale problematiko družbene graditve v republiki.

Potem je Kardelj poudaril, da je ena izmed novosti predosnutka nove ustave tudi

v tem, da vsebuje v svojem načelnem »uvcem delu« načela za mednarodne odnose socialistične Jugoslavije. O teh odnosih je rekel:

»V zadnjih desetletjih je sodelovanje med neodvisnimi deželami v regionalnih okvirih in svetovnem merilu dobilo vrsto novih oblik, ki v čedalje večji meri večajo medsebojno odvisnost in odgovornost narodov v njihovem lastnem interesu. To sodelovanje dobiva takšen obseg, da zdaj ni več mogoče obiti potrebo, da tudi ustava neodvisne dežele precizira načelno orientacijo njene politike in odgovornosti nasproti takšnemu mednarodnemu sodelovanju, zlasti kadar gre za socialistično deželo. Jugoslavija i kot skupnost svobodnih narodov i kot socialistična družba nikakor ni usmerjena na to, da bi se nacionalistično zaprla v svoje meje in konservativno zatiskala oči pred dejstvom, da sodobno življenje človeštva vodi vse narode sveta k čedalje močnejši notranji integraciji, zблиževanju in združevanju. Ta proces seveda ne odpravlja ne narodov ne nacionalne raznolikosti svetovne kulture, niti ne zmanjšuje pomena državne neodvisnosti, pač pa združuje ljudi kot ljudi na višji stopnji razvoja proizvodnih sil in mednarodne delitve dela v njihovem novem skupnem interesu, ki čedalje bolj prerašča nacionalne meje. V tem smislu ustava izrecno poudarja, da je Jugoslavija odprta skupnost narodov, da je pripravljena vključiti se v vsako obliko regionalnega in svetovnega mednarodnega sodelovanja, ki sloni na popolni enakopravnosti narodov, na prizadevanjih za mir in na skupnih interesih, ter prispeva h krepitvi miroljubne aktivne koeksistence med narodi in miru na svetu.

Jasno je, da socialistična Jugoslavija še posebej podpira vse tiste odnose, ki vnašajo nova demokratična in socialistična načela v mednarodne odnose, ki naj hkrati in postopoma preraščajo meddržavne meje.

Očitno je, da ta načela ne služijo samo za izvajanje praktične politike, marveč tudi za sprejemanje mednarodnih obveznosti in odgovornosti. V takšnih oblikah mednarodnega sodelovanja bo dostikrat potrebno, da naša dežela sprejme tudi ustrezne dolgoročnejsše obveznosti v pogledu določenih oblik mednarodnega sodelovanja in tako v enakopravnih pogojih zagotovi skupni interes vseh narodov. Prav zato so ta načela v naših časih gradivo za ustavo neodvisne dežele, ki s tem, da določa ta načela, hkrati daje tudi osnove, smer in meje za prakso odgovornih državnih organov pri prevzemanju takšnih mednarodnih obveznosti.«

Potem ko je omenil, da je podrobnejša obrazložitev načel in osnov, na katerih sloni predosnutek, dana v tistem delu njegovega referata, ki je razmnožen, je Kardelj na koncu tega dela svojega referata, ki ga je prebral na skupni seji, najprej rekel:

»Ceprav je besedilo predosnutka formulirano v obliki obdelanega predosnutka nove ustave, vendar ni v njem ne po obliki ne po vsebini nič takšnega, da ne bi moglo pa tudi

ne moralo biti predmet široke vseljudske diskusije, ki se bo razvijala v našem razvijala v naši deželi.

Takšna diskusija ni in ne more biti gola demokratična formalnost. Milijoni ljudi v naši deželi, ki imajo za seboj visoko stopnjo družbenega samoupravljanja, lahko zdaj sodelujejo v tej diskusiji ne samo zavestno, marveč tudi z visoko stopnjo znanja in demokratičnega čuta tako za potrebe, kakor tudi za možnosti naše družbe. Vse njihove bogate izkušnje naj pridejo v tej diskusiji do polnega izraza, naj opravijo svoje specifično preverjanje vseh postavk predosnutka in prispevajo k še boljši in še uspešnejši redakciji končnega besedila osnutka ustave. Tako bo omogočeno, da bomo posamezne formulacije ustave izdelali in konkretizirali oziroma skladneje prilagodili naši stvarnosti. Na drugi strani naj ta diskusija opozori tudi na tiste formulacije, ki so preozke, da bi mogle nuditi dovolj prostora za živo prakso napredne socialistične družbe. To mi vsi pričakujemo od te diskusije. Kljub svoji konkretnosti je namreč predosnutek formuliran tudi za javno diskusijo, to se pravi njegova načela so formulirana na način, ki omogoča, da se o njihovi konkretizaciji začne večstranska konstruktivna diskusija.«

Ustava ni program, je še poudaril Kardelj, ampak predvsem ogledalo stvarnosti in njen regulator. V tem smislu velja tudi za našo ustavo splošno pravilo, da nič, kar je večko, ni popolno.

Slučajna je koincidenca, da bomo našo novo ustavo sprejeli v letu, v katerem bomo proslavili tudi 20-letnico naših prvih ustavnih listin, namreč deklaracije in drugih aktov zgodovinskega drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu. To so bile listine, ki niso predstavljale samo programa narodnoosvobodilne in revolucionarne akcije, marveč tudi določene ustavne obveznosti. Če se ozremo nazaj na rezultate teh dvajsetih let nepretrganega boja in naporov, lahko brez pretiravanja rečemo ne samo to, da so izredno veliki in da smo obveznosti izpolnili, ampak tudi to, da je naša družba že zdaleč prerasla cilje, ki smo jih takrat formulirali.

Rezultat vseh teh uspehov je tudi naša nova ustava. Družbeno-ekonomski in politični odnosi, ki jih formulira nova ustava, naš odnosi, ki jih je treba šele vzpostavljati. Odnosi so že naša stvarnost. Najsi so še vedno v začetnih fazah razvoja in najsi so v svojih oblikah nedograjeni, pomenijo veliko zgodovinsko pridobitev naših delovnih ljudi. Obpirajo jasne dolgoročne perspektive in so sami po sebi orientacija za akcije in celotno družbeno prakso. Moč nove ustave je v tem, da prav takšna stvarnost krepki in utrjuje take politične in organizacijske oblike, v katerih se lahko ti odnosi najmočnejše in najbolj svobodno izrazijo in nadalje razvijajo. V tem smislu ima nova ustava tudi določen programski pomen.

Toda s tem, da bo nova ustava postala formalni osnovni zakon naše socialistične skupnosti in zvezne države, še ni rečeno, da

Tovariši Edvard Kardelj, Aleksander Ranković, Koča Popović, Josip Broz Tito in Petar Stambolić med odmočom zasedanja

...bodo avtomatično uresničevala načela in
...inje, ki so osnova te ustave. Ustavi bodo
...ali konkretno vsebino živi ljudje s svojo
...skladno prakso. Pa ne ljudje, kakršne bi
...leli abstraktno-humanistični sanjači, ampak
...ljudje, kakršni so v resnici, ljudje z vsemi
...vojimi vrlinami in z vsemi svojimi slabostmi.
...podje pa bodo v svoji praksi delovali po
...umerah, v katerih delajo in živijo, in po
...plivu, ki ga bo imela na njihovo družbeno
...vesti i takšna praksa i ustvarjalna dejavnost
...naprednejših subjektivnih činteljev druž-
...ne. V tem smislu bosta predvsem Zveza komu-
...nistov in Socialistična zveza delovnega
...redstva morali najbolj neposredno pomagati
...nemu človeku v krepitvi materialne in
...družbeno-ekonomske baze z ustavo določene-
...družbenega položaja človeka, hkrati pa v
...politični, idejni in vzgojni akciji pose-
...biti največjo pozornost razvijanju socialis-
...čne in demokratične družbene zavesti.
...Uspesne smo dosegali predvsem s tem, da
...je naša socialistična misel in akcija zme-
...njaljala na močno enotnost naših de-
...lovnih ljudi oziroma naših narodov. Nadalje-
...je utrjevanje te enotnosti je hkrati jamstvo
...doseganje novih rezultatov. Tej enotnosti
...zmeraj znala dati politično in mobilizacijsko
...osnovo ter jo krepiti in varovati Zveza
...nistov Jugoslavije pod vodstvom tova-
...riša Tita. Ustava naj postane še ena progresivna
...na osnova, na kateri bodo naši narodi in
...lovni ljudje utrdili svojo enotnost, z namer-
...nimi, napeti nove sile za nadaljnji napredek
...stizna in zboljšanje življenjskih pogojev

delovnih ljudi.

Ko govorim o vlogi Zveze komunistov in
tovariša Tita pri izpolnjevanju nalog in ures-
ničevanju ciljev socialistične izgradnje, mor-
ram vsekakor opozoriti še na eno zgodovin-
sko koincidenco. Mi namreč postavljamo na-
čela naše nove ustave, ki pomeni zgoščen
izraz vseh naših materialnih, družbeno-eko-
nomskih, političnih, znanstveno-kulturnih in
drugih uspehov, v letu, v katerem hkrati pro-
slavljamo petdesetletnico revolucionarnega
ustvarjalnega dela in sedemdesetletnico roj-
stva tovariša Tita, človeka, ki stoji in je stal
na čelu revolucionarnega boja našega delav-
skega gibanja prav v desetletjih, ki pome-
nijo največji prelom v zgodovini naših na-
rodov in v katerih smo kar skokoma dose-
gali uspehe v njihovi materialni in družbeni
izgradnji. Njegova ustvarjalna misel je ves
ta čas izraz najbolj naprednih socialističnih
in demokratičnih teženj naše družbe.

Ves ta čas je inspirator enotnosti vseh
naprednih sil v boju za osvoboditev naših
delovnih ljudi in narodov izpod zatiranja,
eksploatacije in mračnjaštva, kakor tudi v
naporih za zgraditev socialistične in demo-
kratične družbe. Rezultati tega velikega zgo-
dovinskega boja in naporov dobivajo zdaj
svoj polni izraz tudi v novi ustavi. To pa
pomeni, da je naša nova ustava — kot uza-
konjena živa stvarnost naše socialistične
družbe — hkrati tudi prepričljivo potrdilo za
pravilnost poti socialistične graditve, ki jo je
pod Titovim vodstvom izbrala Zveza komu-
nistov Jugoslavije, skupaj z njo pa tudi vse

naše delovno ljudstvo. Zgodovinsko potrdilo pravilnosti politike in ustvarjalnega dela pa je največje priznanje, ki ga more dati zgodovina revolucionarju. A to je nedvomno pripadlo tovarišu Titu.

Spričo tega je pred nami z vso jasnostjo načrtana pot nadaljnega napredka. Ta tudi v prihodnje ne bo pot brez težav in brez ovir, čeprav se bo njihov značaj delno spremenil. Zato bodo potrebni novi napor, da bi obdržali dosledno smer gibanja. Nova ustava naj istočasno še močneje mobilizira vse socialistične sile v naši deželi za doseg nadaljnjih rezultatov v boju za velike socialistične, demokratske in humane cilje, ki so izhodišče za našo novo ustavo.

III.

Načelne osnove nove ustave

«Predosnutek nove ustave sloni na splošnih marksističnih teoretičnih postavkah o družbeni vlogi države in posebej o vlogi socialistične države v prehodnem obdobju kot »države v odmiranju«, kakor tudi na bogatih izkušnjah socialistične prakse po Oktobrski revoluciji, zlasti pa na izkušnjah naše lastne socialistične graditve,« je rekel Kardelj, ko je govoril o načelnih osnovah nove ustave v delu referata, ki je bil natisnjen in že prej razdeljen poslancem in članom Zveznega odbora SZDLJ.

Govoreč o vlogi države, je Kardelj rekel, da je država v socialistični družbi prehodnega obdobja nujno potrebna kot regulator odnosov med ljudmi na torišču proizvodnje in ekonomskih odnosov nasploh, dokler bo vladala ekonomska neenakost. Država je hkrati tudi instrument svobode in napredka, ne pa samo instrument pritiska.

Kardelj je opozoril na nevarnosti, da postane država vir konservatizma in deformacij, in rekel: »Da država oziroma njen aparat ne bi postal ekonomska politična sila zase in s tem tudi konservator že preživelih oblik družbenih in političnih odnosov, mora biti organiziran tako, da v njem čim popolneje odseva tudi nova socialistična družbena struktura. S svojim lastnim razvojem mora država spremljati proces preobrazbe razredne družbe v brezrazredno, to se pravi, da postopoma tudi sama odmira.«

Kardelj je opozoril na praktičen pomen vloge države in rekel: »Od tega, ali se bo socialistična dežela orientirala v skladu s tezo o nujni potrebi po čedalje večji krepitvi države (ki je bila nekaj časa v socialističnem svetu zelo razširjena) ali v skladu z družbenim samoupravljanjem in čimbolj demokratično obliko izglajevanja protislovij v razvoju socializma, je odvisna orientacija celotne graditve političnega sistema in organizacijskega mehanizma socialistične države.«

«Tisto, kar je odvisno od ljudi ali konkretno od ustave, ki naj bi jo sprejeli,« je nadaljeval Kardelj, »ni določanje, kaj bo prej odmrlo v sistemu države in kaj pozneje,

ali kaj se bo spremenilo v obliko manjše ali večje prostovoljne aktivnosti in usklajanja dejavnosti ljudi, ampak gre za to, da bi določili in zagotovili najugodnejše pogoje in čimbolj svobodne okvire za razvoj družbenega samoupravljanja in socialistične demokracije. V teh okvirih in vzporedno z rastočimi materialnimi in drugimi možnostmi družbene skupnosti si bodo delovni ljudje sami ustvarili tako pravice kot obveznosti, tako svobodo kot avtoriteto.

Iz tega izvira, da mora biti tudi socialistična država prehodnega obdobja takšna država, ki ohranja ureditev, a je ne konzervira, ki ščiti pridobitve revolucije, a hkrati pospešuje tudi nadaljnjo demokratično evolucijo socialistične družbe, ki usmerja gibanje na določenih področjih družbenega življenja ne zavira pa samostojne dejavnosti posameznih činiteljev družbenega napredka, ki usklaja določena gibanja, a jih ne uniformira, ki ureja odnose med ljudmi, a ne določa usoda posameznika. Najvišji cilj socialistične države je, da na koncu koncev preneha biti instrument za upravljanje z ljudmi in da postane skupni organizacijski instrument avtonomnih ljudi za upravljanje s stvarmi v interesu življenja in dela ter ustvarjanja vsakega posameznika, v interesu najhitrejšega materialnega napredka za vse. Ko država doseže ta cilj, dejansko preneha biti država.«

»Iz vseh teh razlogov,« je dejal nadalje Kardelj, »predosnutek predvideva, da naša ustava ne bo samo ustava države, ampak da bo hkrati tudi specifična družbena listina, ki bo pomenila materialno podlago, politični okvir in spodbudo za čedalje širši razmah in notranji razvoj mehanizma družbenega samoupravljanja in neposredne demokracije.«

OSNOVE DRUŽBENO-EKONOMSKE GIBALNE SILE SOCIALISTIČNEGA NAPREDKA

Predosnutek ustave, kakor je izjavil Kardelj, stalno upošteva dva poglavitna faktorja družbenega razvoja, interes osvobodnega dela in interes socialistične družbe ter njuno usklajanje na vseh nivojih.

Ko je Kardelj govoril o prvem faktorju, je rekel, da je ta poleg najnaprednejših činiteljev socialistične družbene zavesti osnovna gibalna sila napredka socializma.

»Takšen osvobodjeni človek je dejansko subjekt, zaradi katerega socialistična država obstaja in ki naj mu bo podrejena. Zavestna, organizirana, načrtna akcija družbene skupnosti usklaja in usmerja ta interes, a tudi kadar deluje samostojno, mora v enotnem socialističnem sistemu na koncu koncev porajati socialistične odnose.«

Kardelj je dejal, da je temeljni kamen socialistične demokracije delo, osvobodeno vsakega izkoriščanja in vsakega meznega odnosa, s samim tem pa tudi zaščita pravic in svobode človeka na delovnem mestu, da pod enakimi pogoji za vse prisvaja in uživa sadove svojega dela, če hkrati izpolnjuje tudi

svoje obveznosti za obstoj in napredek družbene skupnosti, v kateri živi.

»Drugi faktor je interes socialistične družbe, sloneče na družbeni lastnini sredstev za proizvodnjo, da se kot takšna stalno razvija, se vedno znova reproducira na višji stopnji materialnih in družbeno-ekonomskih odnosov in da zavoljo tega cilja plansko razvija svojo materialno bazo in ureja odnose med ljudmi, kolikor je nujno potrebno. Na tem področju – poleg organizacijskega mehanizma družbenega samoupravljanja in subjektivnih faktorjev socialistične družbene zavesti – igra s svojo močjo prisiljevanja in svojim strokovnim in organizacijskim aparatom specifično, toda pomembno zgodovinsko vlogo tudi socialistična država.«

Ko je Kardelj potem govoril o medsebojni povezanosti in nenehni protislovnosti teh dveh faktorjev, je izjavil:

»Noben družbeni organ ne more brez škodljivih posledic za zdrav napredek socialističnih odnosov na primer okrnjevati pravico človeka, da pod enakimi pogoji za vse in v sorazmerju s svojim delom sodeluje pri delitvi proizvodov družbenega dela, da enako-pravno sodeluje pri odločanju o materialni bazi in drugih pogojih svojega dela, da svobodno in pod enakimi pogoji izbira delo v mejah družbenih možnosti, da z enakimi pogoji sodeluje v obveznostih do družbene skupnosti ali podobno. In obratno, nihče – bodisi da gre za posameznika ali za delovni kolektiv, ali za ožjo družbeno skupnost – ne more brez nevarnosti, da bi spodkopaval socialistične odnose, samovoljno in sebično vsiljevati posamičen ali partikularističen interes v škodo skupnih interesov.

V tem smislu tako enotni družbeno-ekonomski sistem in družbeni plan, ki slonita na moči socialistične države, kot svobodna ustvarjalna pobuda človeka na delovnem mestu, v delavskem svetu, v občini itd. ter sploh centralizirane in decentralizirane družbene funkcije – pomenijo samo izraz nujnega protislovja v soc. družbi, ki je včasih izvod težav in motenj, brez katerega ni mogoče misliti na družbeni napredek. Nenehno razreševanje tega osnovnega protislovja social. družbe s čedalje širšim razmahom raznih oblik družbenega samoupravljanja in socialističnega demokratizma – s čimbolj neposrednim vplivom delovnega človeka na svoje delovne in življenjske pogoje – kot tudi z uporabo ukrepov državnega prisiljevanja v interesu enakih pogojev za vse na tistih področjih, kjer protislovij te vrste pri sedanjih razvitosti družbene materialne baze ni mogoče drugače trejati – dejansko ustvarja proces napredne evolucije oziroma socialistične družbe. Nobe ne plati tega protislovja ni mogoče s silo ukiniti, ne da bi ukiniti ali deformirali tudi to evolucijo samo. Ustvariti pogoje za stalno demokratično razreševanje teh protislovij – v tem je tudi smisel in zgodovinska naloga socialistične države.

Prav iz teh razlogov problemi oblasti in samoupravljanja, svobode in odgovornosti, demokracije in demokratične zavesti, centra-

lizacija in decentralizacija itd. niso samo problemi politične nadgradnje, problemi političnega položaja človeka, ampak sodijo v osnovne probleme socialistične izgradnje in družbenih gibanj h komunizmu sploh.«

»Potemtakem je neizogibno široko torišče svobode za osnovne socialistične materialne in subjektivne činitelje v družbeni bazi, da bi lahko zavestno usmerjanje in usklajanje iz centra neprestano povezovali in medsebojno nadzorovali s spontano akcijo in pobudo socialističnega delovnega človeka, ki se ravna po svojih elementarnih življenjskih interesih, po svojih moralno-političnih pojmovanjih in po svoji praktični izkušnji.

Kardelj je poudaril, da je program ZKJ določil osnovno smer urejanja teh problemov, in opozoril na to, da ni naloga nove ustave v tem, da utira načelno nove poti ali da išče neke bistveno »nove oblike«, ampak da za jasne načelne koncepcije najde čimbolj ustrezne in čimbolj preproste praktične rešitve v celotni zgradbi političnega sistema, od delavskih svetov in komun do republik in federacije, pri čemer se naslanja na doseženo prakso in njene nauke.

»V tem smislu,« je dejal Kardelj, »pred-cenutek nove ustave ne izhaja od države kot za zmeraj dane in nespremenljive investicije, ki neomejeno vlada nad državno lastnino in naj »reže kruh« državljanom, ampak narobe – kot je ob neki priložnosti dejal tovariš Tito – od človeka, to je od človeka, ki je spride družbene lastnine sredstev za proizvodnjo in družbenega samoupravljanja začel čedalje bolj postajati – sam svoje sreče kovač. Predosnutek izhaja od položaja človeka, njegove vloge, dolžnosti in odgovornosti v delu in ustvarjanju ter delitvi, od družbeno-ekonomskih odnosov, ki se ustvarjajo v takšnih pogojih, ter od materialnega in moralnega interesa človeka, da nenehno zboljšuje te odnose in njihovo materialno bazo. Nadalje izhaja predosnutek od vloge, položaja in odgovornosti organov družbenega samoupravljanja, v katerem prihaja interes človeka z delovnega mesta najbolj neposredno do izraza, in to hkrati tako kot individualni interes kakor tudi skupni interes delovnega kolektiva. In naposled izhaja iz potrebe, zagotoviti takšen položaj posameznika in delovnega kolektiva, skupni interes družbene skupnosti. Izraza se predvsem v nujnosti načelne enotnosti sistema, ki zagotavlja enake splošne pogoje za vse, družbenega plana, ki naj poskrbi za to, da bodo ustvarjeni najugodnejši pogoji za delo in materialni napredek države, in v medsebojni pomoči in solidarnosti.«

Kardelj je poudaril, da se na tej podlagi tudi osebne pravice v predosnutku ustave izražajo predvsem kot pravice človeka in šele na tej podlagi kot pravice državljanov.

Potem ko je opozoril na to, da predosnutek določa tudi morebitne omejitve osebnih in demokratičnih pravic, kadar gre za nujno zaščito socializma, je dejal:

»Kar zadeva izpopolnitev političnega sistema, teži predosnutek za tem, da oba omenjena faktorja socialističnega razvoja pri nas

— tako neposredni vpliv človeka na delovnem mestu kot vpliv skupnosti oziroma kolektivnega družbenega interesa — prideta v vseh družbenih organih do izraza v svoji medsebojni povezanosti. V tem smislu predvsem raste struktura vodilnih državnih organov neposredno iz samoupravnih organizacij, tako da tudi državni organi čedalje bolj postajajo tudi instrument družbenega samoupravljanja. Tako stalno in neposredno prepletanje samoupravnega in državnega činitelja v vseh odločilnih organih državnega upravljanja bo vsekakor pomenilo močan branik proti deformacijam socialističnih odnosov, bodisi v obliki velikodravnega ali birokratskega centralizma ali v obliki birokratskega partikularizma in samovolje ter bo močna oslomba in praktična šola socialistične demokracije.

VLOGA IN POLOŽAJ SUBJEKTIVNEGA FAKTORJA SOCIALISTIČNE DRUŽBE

Ko je Kardelj govoril o pomenu subjektivnega faktorja v funkcioniranju demokratičnega sistema, kakršnega definira predosnutek nove ustave, je dejal:

«Ker pa si ni mogoče zamisliti funkcioniranja takšnega sistema brez ustrezne družbene vloge zavestnih socialističnih sil, ustava — predvsem v uvodnem, do neke mere pa tudi v normativnem delu — načelno formulira družbeno vlogo takšnih subjektivnih faktorjev, kot so Zveza komunistov, Socialistična zveza delovnega ljudstva, sindikati in druge družbeno-politične organizacije.»

Kardelj je dejal, da bo delovanje subjektivnih faktorjev progresivno in demokratično, zavarovano pred deformacijami, vse dokler izhajajo njihova vloga iz njihove povezanosti z elementarnimi družbenimi, ekonomskimi in političnimi interesi delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, ne pa tudi iz nekega političnega monopola, zasnovanega na avtoriteti državnega aparata.

Kardelj je poudaril, da se razvijajo ti procesi v sodobnem svetu na razne načine, kar je odvisno od konkretnih pogojev. «Naša Zveza komunistov Jugoslavije,» je potem izjavil Kardelj, «bo še nadalje ostala najnaprednejša in dejansko vodilna družbena sila samo, če bo njeno aktivnost — zasnovano na najbolj naprednih idejnih izbranih in rezultatih družbenih ved — hkrati nenehno sodila in nadzorovala prakso, to pa pomeni samostojna ustvarjalna akcija milijonov delovnih ljudi na njihovih delovnih mestih, v njihovih samoupravnih organizacijah, ki upravljajo proizvodnjo in delitev, in v njihovih komunah, ki so prva in delovnemu človeku najbližja manifestacija svobodne skupnosti proizvajalcev...»

Kardelj je opozoril na brezpogojno medsebojno odvisnost teoretične misli in praktičnega preverjanja v družbenem življenju ter je takole obrazložil vlogo ZKJ in SZDLJ:

«Zveza komunistov in Socialistična zveza delovnega ljudstva pri uresničevanju svoje specifične družbene vloge nimata potrebe, da neposredno poveljujeta v vsakdanjem delu in gospodarjenju delovnih ljudi in njihovih delovnih organizacij. Usmerjeni sta v mobi-

lizacijo delovnih ljudi za izgradnjo socialističnih družbeno-ekonomskih odnosov ter političnega in gospodarskega sistema, ki zagotavlja razvoj takšnih odnosov, kakor tudi v idejno in politično pomoč delovnim ljudem, ki samostojno delujejo v samoupravnih organizacijah in na svojih delovnih mestih, to se pravi v socialistično-vzgojno vlogo.

Zato se Zveza komunistov ne naslanja predvsem na silo države, ampak na moč svojega idejnega vpliva, na moč prepričevanja množice na podlagi njihove lastne izkušnje. Prav takšna metoda najmočnejše povezuje Zvezo komunistov z množicami. V tem smislu vodilna vloga ZKJ po svojem bistvu ni toliko činitelj oblasti, ampak predvsem činitelj oblikovanja družbene zavesti, to je zavesti človeka, ki sa msebi upravlja in vlada. Medtem ko to terjajo zgodovinski pogoji, so seveda v tej vlogi vsebovani tudi določeni elementi socialistične državnosti, to je revolucionarne diktature proletariata, toda ti elementi niso poglavitna značilnost sedanje, zlasti pa bodoče družbene vloge takšne organizacije...»

Socialistična zveza — je poudaril Kardelj — se je z novo ustavo še bolj okrepila v funkciji širokega splošno-ljudskega samoupravnega organa, preko katerega dobivajo vsi činitelji družbenega razvoja široke možnosti, da direktno idejno in politično vplivajo na delo vseh družbenih organov, ne morejo pa jim poveljevati.

«S takšno obliko političnega sistema na eni strani široko odpiramo vrata nadaljnjemu razvoju socialistične demokracije, hkrati z ekonomsko stabilizacijo socialističnih odnosov in z nadaljnjim progresom v razvoju mednarodnih odnosov, na drugi strani pa obdržimo sredstva revolucionarne oblasti delavskega razreda, ki so zgodovinsko nujna, da bi se naša socialistična družba ohranila in razvijala in da bi obvarovala svojo pot neodvisnega razvoja.

In naposled je takšna Socialistična zveza pomemben činitelj združevanja družbene skupnosti kot svobodne skupnosti proizvajalcev. Socialistično družbeno samoupravljanje ne pomeni atomiziranja družbe, kakor tudi avtonomija osebnosti ne sme peljati v nekakšen neodgovoren individualistični anarhizem. Reakcija na takšne pojave ne more biti nič drugega kot nova krepitev tendenc po birokratičnem centralizmu in elastičnem monopolu. Sodobna družba, s strukturo proizvajalnih sil, ki ji jo daje visoko razvita tehnika, terja večje združevanje kot katerakoli družba v zgodovini človeštva. Že danes v veliki meri prerašča nacionalne meje in pelje k nastajanju svetovne družbe, svetovne skupnosti, na podlagi čedalje bolj intenzivne mednarodne delitve dela in svetovne kulturne izmenjave.»

Ko je Kardelj rezimiral položaj in vlogo subjektivnega faktorja v jugoslovanskem socialističnem sistemu, je izjavil, da se bo ta vloga čedalje bolj naslanjala na moč resalnega čedalje manj pa na silo državnega prisiljevanja.

-Potemtakem je končni cilj socializma v tem pogledu popolna vladavina samoupravljanja človeka v demokratični skupnosti ljudi, v kateri je avtoriteta moralna, ne pa politična kategorija. Da pa bi dosegli tak cilj, moramo ne samo mi, ampak tudi ves svet še zelo veliko storiti, zlasti v razvoju proizvajalnih sil. Zato mora tudi vloga subjektivnih faktorjev priti do izraza v tistih oblikah, ki ustrezajo.

POGOJI IN VSEBINA SOCIALISTIČNE DEMOKRACIJE

Ko je Kardelj govoril o pogojih in vsebini socialistične demokracije, je poudaril, da mora biti organizacijski mehanizem socialistične demokracije izraz strukture družbene vloge v socialističnih silah in odnosih. -Demokracijske oblike morajo biti v tem smislu dovolj široke, da zagotove svobodno delovanje socialističnih gibalnih sil družbe, konkretne politične pravice pa v določenem trenutku ne samo morejo, ampak tudi morajo biti omejene, če je od tega odvisen obstoj ali zdrav razvoj socialistične družbe.

-Predosnutek posebej izpopolnjuje in zagotavlja tiste demokratične in samoupravne pravice in svobode delovnega človeka in njegovih samoupravnih organov, po katerih se uresničuje in krepi njegov družbeno-ekonomski položaj kot položaj enakopravnega, svobodnega proizvajalca in upravljavca v proizvodnji in delitvi na podlagi družbenih sredstev za proizvodnjo.

-Pri proučevanju demokratičnega mehanizma, je dejal Kardelj, -je v predosnutku posebej upoštevano, da je v prehodni dobi razvoja socializma etatični monopol in birokratski centralizem - in vse, kar ju spremlja in iz njiju izvira - poglavitna nevarnost in glavni vir morebitnih deformacij ali zaviranja v razvoju socialistične družbe. Takšna tendenca se lahko pojavlja tako v centru kot v lokalnih organih. Da takih nevarnosti ne gre podcenjevati in da lahko pomenijo hudo izžubo tempa v napredku socializma - o tem nam priča vsa dosedanja zgodovina socialistične prakse tako pri nas kot v drugih socialističnih državah. Prav zato razvija predosnutek nove ustave celoten politični sistem ne le z gledišča splošnih teoretičnih in načelnih postavk o socialistični demokraciji, ampak tudi z gledišča obrambe družbe pred takimi nevarnostmi. Ze s tem daje ustava trdne osnove za nadaljnji razvoj sistema socialistične demokracije v Jugoslaviji v vseh smereh. Seveda bosta sama praksa in nadaljnji razvoj družbene zavesti vnašala v te splošne okvire čedalje več stvarne vsebine. V tem pogledu ustava ne more vzpostaviti ničesar, kar družbeno življenje samo še ne more ustvariti, ampak lahko samo olajša in spodbudi takšen proces.

Kardelj je poudaril, da predosnutek v tem duhu tudi rešuje probleme osebnih pravic in svobod.

-Pred oči smo imeli, da v pogojih družbenega samoupravljanja delovni ljudje v čedalje večji meri sami odločajo osebne pravice v svojih samoupravnih organizacijah, država pa na tem področju opravlja regulativno vlogo. Razen tega vzpostavlja določene odnose tam, kjer značaj družbenih pofitsov v našem času terja tudi represivne ukrepe.

-To pomeni, da pravice in svobode človeka in državljana ne morejo biti objekt samovolje katerikoli družbenih organov in faktorjev, pomeni, pa tudi, da jih je mogoče zagotoviti samo, če izvirajo iz družbenih odnosov, slonečih na družbeni lastnini in na osvoboditvi človeka vsakega izkoriščanja in samovolje.

-Kakor je bilo že prej poudarjeno, je v predosnutku predvsem upoštevano gledišče, da se morajo osebne pravice v naši ustavi najpoprej izraziti kot pravice človeka, to se pravi, da izvirajo predvsem iz vloge in družbenega položaja človeka na njegovem delovnem mestu, človeka, ki svobodno dela z družbenimi sredstvi za proizvodnjo ali na kateremkoli področju človeškega ustvarjanja, človeka, ki enakopravno odloča tako v proizvodnji in delu kakor tudi v delitvi, pri čemer ga vodi načelo delitve - vsakdo po svojih sposobnostih, vsakomur po delu, kakor tudi občutek solidarnosti in družbene odgovornosti. Zaščiti takšnega položaja in takšnih pravic človeka naj dejansko služijo tudi pravice državljana.

Ker je osebna pravica vselej hkrati obveznost in odgovornost do takšne pravice drugega človeka oziroma skupnega interesa družbe, smo si pri sestavljanju predosnutka prizadevali, da ne bi obravnavali pravic in obveznosti ločeno, ampak čimbolj in kjerkoli je bilo mogoče v medsebojni povezanosti. To velja posebej za tiste dolžnosti in odgovornosti, ki jih mora imeti vsak državljan v demokratičnih pogojih družbenega življenja, prav zato, da bi se demokratični odnosi sploh lahko ohranili in razvijali.

-Ko presojava ves kompleks vprašanj o demokraciji, kakor ga zastavlja predosnutek v celoti, lahko brez pretiravanja rečemo ne samo, da smo tudi na tem področju dosegli pomembne rezultate za boljše in svobodnejše življenje naših ljudi, ampak tudi da pomenijo ti rezultati določeno obogatitev in razširitev demokratičnih načel in demokratične prakse sploh.

Ko je govoril nato o komunizmu kot cilju in o usmerjenosti razvoja socialistične družbe, je Kardelj med drugim povedal, da predosnutek ne določa nikakršne konkretne oblike, v kateri naj bo zgrajena komunistična družba. -Boj za komunizem, je dejal Kardelj, -je pravzaprav boj za čim popolnejšo realizacijo današnjih potreb in interesov delovnih ljudi. Vsak korak dlje v tej smeri je hkrati tudi korak dalje k višjim oblikam socialistične družbe, to je h komunizmu. V tem smislu je komunizem kot cilj predvsem kačipot za družbeno akcijo pri nadaljnjem izpopolnjevanju socialističnih odnosov.

Družbeno-ekonomski in politični sistem

»Predosnutek v normativnem delu skuša čim bolj natanko formulirati osnove družbeno-ekonomskih odnosov in takšnega političnega sistema, ki bo omogočil tudi njihovo stabilnost in njihov progresivni nadaljnji razvoj.« je izjavil Kardelj.

Ko je govoril o osvobojenem delu kot osnovni družbeno-ekonomskih odnosov in virov samoupravljanja, je Kardelj dejal:

»V tisti meri, v kateri razvoj proizvodjalnih sil utrjuje in razširja možnosti ter metode samoupravljanja proizvodjalcev, v tisti meri, v kateri se protislovja med interesi posameznikov in interesi skupnosti razrešujejo v neposrednem proizvodnem procesu in čedalje manj med državljanji in državo, v tej meri nastaja tudi državno-lastniški in politični monopol in se ustvarjajo pogoji za hitrejšo gibanje družbe h komunističnim družbenim odnosom. Za takšen razvoj, seveda, ne zadostujejo samo ustavni predpisi, marveč se morajo ustrezno razvijati tudi materialne osnove družbene skupnosti.

V takšnih odnosih se, naravno, tudi sam državni mehanizem postopno spreminja v neposreden instrument družbenega samoupravljanja, to se pravi praktično v čisto administrativno funkcijo, ki bo vsekakor obdržala svojo moralno avtoriteto, toda bo — v stabilnejših družbenih pogojih postopoma izgubljala obeležje politične oblasti.« Ko poudarja, da se le v takšnem razvoju mora razvijati proces osvoboditve dela, Kardelj sklepa:

»Zategadelj je osnovna notranja gibalna sila materialnih in družbenih gibanj v družbeni bazi in v takšnem sistemu predvsem materialni in moralni interes posameznika in kolektiva, ki na temelju družbenih sredstev za proizvodnjo kar se le da samostojneje upravljata s svojim delom, gradita materialne osnove svojega dela in razdelujeta plodove tega dela po načelu: vsak po svojih sposobnostih, vsakomur po delu.

To pa ne pomeni, da je tudi za vlogo subjektivnih sil socialističnega napredka prav ta interes tisti, na katerega se morajo v prvi vrsti opreti pri svoji napredni akciji, in šele v drugi vrsti tudi na instrumente državne oblasti.«

Da bi v takšnem sistemu dosegli največje uspehe v razvoju materialnih sil, našteva Kardelj tri pogoje:

Potreben je enoten gospodarski sistem, »enoten sistem delitve po načelu: vsakomur po delu, kot tudi družbeno zagotovitev enotnih splošnih pogojev gospodarjenja, ki bodo omogočili delitev po delu.« Potem je potreben enoten družbeni plan, in tretjič, intenzivna aktivnost socialističnih subjektivnih činiteljev.«

»Očitno je, da te, nujno centralizirane družbene funkcije niso niti samostojen, še manj pa izključni vir družbeno-ekonomskih odnosov, marveč so predvsem odsev, okvir in

sredstvo tistih odnosov, ki nastajajo v družbeni bazi na podlagi osvobojenega dela oziroma samoupravljanja delovnih ljudi. Šele kot takšen odsev morejo hkrati progresivno vplivati na razvoj in družbeno bazo. V težnji, da bi se ta načela čim močneje izrazila; da bi se na področju družbeno-ekonomskih odnosov upostavila čim trdnejša zakonitost prav na temelju teh načel; da bi čim bolj zmanjšali možnosti za odločitve na podlagi subjektivnih kriterijev ali birokratske samovolje; in da bi nasploh izpopolnili mehanizem demokratičnega razvoja notranjih protislovij obstoječih družbeno-ekonomskih odnosov, je del o družbeno-ekonomskih odnosih v predosnutku nove ustave obdelan mnogo bolj kot v naših dosedanjih ustavnih predpisih, prav gotovo pa daleč obširneje, kot je navada v ustavah drugih držav.«

Kot je poudaril Kardelj, ustava zlasti razčlenjuje položaj človeka na delovnem mestu, položaj delovne organizacije, načelo za združevanje v gospodarstvu, funkcije družbenih skupnosti na posameznih nivojih v gospodarstvu, načela za plan in državno regulativno vlogo, načela za financiranje nezadostno razvitih področij.

»Poglavitni smisel takšnih ustavnih predpisov je, da mora celoten gospodarski sistem omogočiti trdnost in nadaljnji razvoj takšnih odnosov v proizvodnji in delitvi, ki bodo sami po sebi prvo in temeljno notranje gibanje ter nosilec ne le napredka proizvodnje in razvoja proizvodjalnih sil, marveč tudi nenehne reprodukcije socialističnih družbeno-ekonomskih odnosov.«

Samoupravljanje v proizvodnji in drugih družbenih dejavnostih je v predosnutku postavljeno, je poudaril Kardelj, kot neodtujljiva pravica, ki jo delavci uresničujejo v delovnih organizacijah, v svojih gospodarskih in drugih samoupravnih združenjih, kot tudi v komunah in drugih družbenih organih. S tem v zvezi je Kardelj dejal:

»Človek ni samo občan, podanik države in vršilec državne volje na področju materialne graditve. Človek je subjekt, neposredni interes njegovega dela pa cilj celotne akcije vseh družbenih organov.«

»Naša ustava je prva ustava v zgodovini, ki razčlenjuje te probleme in odnose v takšnem obsegu in na tak način. Toda to ne pomeni, da je to nekakšen naš eksperiment. Že desetletja so ta vprašanja na dnevnem redu družbenih dogajanj, dandanes pa še zlasti postajajo akutna ne le za napredek socializma, marveč tudi za aktivnost delavskega razreda v kapitalističnih državah.«

Kardelj je poudaril s tem v zvezi, da je prišel ta moment do izraza celo v visoko razvitih kapitalističnih državah.

DRUŽBENO-EKONOMSKE FUNKCIJE DRUŽBENE SKUPNOSTI IN DEMOKRATSKEGA CENTRALIZMA

»Samoupravljanje pa ne pomeni in ne sme pomeniti niti atomizacije družbe niti absolutno nasprotovanje načelom centralizacije. Nasprotno, zmeraj smo poudarjali, pa tudi

praksa je to nenehno potrjevala, da je tudi v pogojih družbenega samoupravljanja centralizacija nekaterih funkcij in sredstev — katero vsiljujejo sodobni procesi ekonomskega in tehničnega razvoja, kot tudi splošne integracije človeštva — ne le progresivna in neogibna, marveč tudi mogoča. Če je naša praksa kazala glede tega nekatere pomanjkljivosti, je bila to posledica subjektivnih napak, ne pa samega načela samoupravljanja.

Nadaljnega razvoja samoupravljanja ne more biti brez združevanja. Pobuda v teh procesih mora izhajati tako iz elementarnih interesov osnovnih nosilcev socialističnih družbenih odnosov kot tudi družbenih skupnosti oziroma njenih subjektivnih sil. Demokratični centralizem je torej mogoč in realen samo, če raste iz skupnega interesa. Da pa bi se ljudje mogli združevati na temelju skupnega interesa, morajo biti v največji mogoči meri subjekt odločanja. V tem je tudi smisel samoupravljanja in decentralizacije. Po drugi strani pa se ta proces ne sme razvijati stihijsko, ker bi tak lahko škodoval razvoju samoupravljanja. Zato mora družbena skupnost spodbujati, podpirati in usmerjati te procese, ne pa da jih vsiljuje država. Seveda so tudi tu mogoče izjeme, ki jih zahtevajo konkretni pogoji...

Ko je urejal ta problem, je predosnutek nove ustave po eni strani utrdil položaj delovnega človeka, delovne organizacije in komune kot subjekte, ki čim bolj svobodno določajo svoje torišče dela; ki čim samostojneje razpolagajo s sredstvi, s katerimi upravljajo tako v interesu in v imenu družbe kot tudi v svojem lastnem interesu; in imajo odločilen vpliv na celotni proces družbene reprodukcije. Po drugi strani pa je predosnutek za zveze, republike in druge družbene organe predvidel vsa pooblastila, ki so neogibna tako za enotnost in nadaljnji razvoj celotnega družbenega sistema na temelju načel, ki jih določa ustava, kot tudi za uspostavljanje najugodnejših pogojev za materialni razvoj jugoslovanske socialistične skupnosti.

S tem predosnutem v celoti zagotavlja enotnost družbeno-ekonomskega in gospodarskega sistema na način, ki načeloma daje enak družbeni položaj posamezniku, ki je splošni okvir za aktivnost posameznih samoupravnih in drugih družbenih organov ter činiteljev in ki omogoča potrebno aktivnost subjektivnih sil in usmerjanje iz centra.

Nihče ne more imeti nikakršnih prednosti niti glede materialnih niti glede družbenih pogojev, razen tistih, ki mu pripadajo zaradi produktivnejšega, bolj kvalificiranega ali odgovornejšega dela — v skladu s kar najbolj izenačenimi splošnimi družbeno določenimi pogoji delitve po delu.

Glede vloge proizvajalcev je Kardelj citiral besede tovariša Tita:

«Nova ustava mora izraziti predvsem dejstvo, da odsevajo današnji odnosi v Jugoslaviji tisto stopnjo v socialističnem razvoju, na kateri je delo osvobojeno v tem smislu, da je nedotakljiva pravica občana, da dela in da si prisvaja ekvivalent za svoje delo, skup-

nost pa vzame toliko, kolikor je potrebno za vzdrževanje skupnih služb in poslov. Izhodiščna točka v ustavi mora biti človek kot proizvajalec in upravljalec, medtem ko je država le koordinacijski faktor...» (Iz izjave tovariša Tita ob 15-letnici razglasitve republike, 29. novembra leta 1960.)

Ko je poudaril družbeno odgovornost vseh, ki upravljajo z družbenimi sredstvi, je Kardelj dejal: «Tovarne in ustanove niso lastnina delovnih kolektivov, marveč ti kolektivi z njimi upravljajo v imenu družbe in v njenem interesu, pri tem pa uresničujejo hkrati v tem okviru tudi svoje lastne materialne in druge interese, zasnovane na njihovih enakopravnih pravicah in dolžnostih. Zato nihče ne more razpolagati z družbenimi sredstvi za proizvodnjo in delo in z drugimi družbenimi materialnimi možnostmi izven okvira in v nasprotju z načeli, ki jih družbena skupnost določa enakopravno za vse. V tem smislu predvideva ustava tudi pravice skupnosti do ustrezne kontrole, da bi vsakdo upošteval svoje pravice in dolžnosti; ima pravico, izvajati sankcije proti kršiteljem prevzetih družbenih odgovornosti.»

Ko je poudaril, da daje predosnutek več prostora kot prejšnji ustavni predpisi tudi vlogi družbenega plana, je Kardelj med drugim dejal: «Predosnutek daje po eni strani načelne osnove za trdnjšo enotnost sistema in za večjo avtoriteto plana — kar mora zagotoviti potrebno plansko disciplino — po drugi strani pa daje bolj določno orientacijo za družbeno funkcijo plana, da bi se izognili navzkrižju med planom in sedanjimi družbeno-ekonomskimi odnosi ter ekonomskim in političnim težavam, ki izhajajo iz tega.»

Po njegovih besedah daje predosnutek najsplošnejšo načelno orientacijo za kasnejšo zakonodajo po sistemu planiranja, ki ga spravlja v večjo odvisnost od osnovnih družbeno-ekonomskih odnosov, hkrati pa ga napravi za bolj avtoritativen in učinkovit instrument usmerjanja ekonomskih gibanj v družbeni bazi.

V zvezi s problemom nerazvitih področij je Kardelj poudaril, da izhaja predosnutek ustave s stališča, da je treba to vprašanje urejati predvsem v samem družbeno-ekonomskem sistemu, to se pravi na način, ki bi dal zveznemu družbenemu planu čim stabilnejšo osnovo za določanje materialnih pororcev glede obveznega financiranja hitrejšega ekonomskega razvoja zaostalih delov države.»

Ko je opozoril na poglobljena vprašanja ekonomskih odnosov in materialnega razvoja, ki jih rešujejo različni ljudje v teritorialnih družbeno-političnih skupnostih, je Kardelj posebej poudaril pravice, ki jih v ta namen daje predosnutek ustave družbeno-političnim skupnostim. S tem v zvezi je Kardelj dejal: «Ko utrjuje široke samoupravne in demokratične pravice delovnih kolektivov, občin ter drugih politično-teritorialnih skupnosti — ki so najne kot okvir za razvoj socialističnih odnosov in nastajanje svobodne skupnosti proizvajalcev — hkrati ustava zagotavlja družbeni skupnosti vsa tista regu-

lativna sredstva, organizacijske oblike in instrumente za nadzorstvo, ki so neogibni, da bi se vsakdo zares gibal samo v okviru svojih pravic in obveznosti, ne pa na račun drugega. Če ustava ne bo zagotovila teh instrumentov, ne bi mogla zagotoviti niti socialističnih ekonomskih odnosov niti samoupravljanja niti nacionalne enakopravnosti niti vseh drugih atributov demokratičnega sistema.

POLITIČNE OSNOVE SAMOUPRAVLJANJA

Ko je govoril nato o političnih osnovah samoupravljanja, je Kardelj dejal, da temelji predosnutek nove ustave na istih načelih, kot so bila dosedanja, da pa glede na dosežene rezultate in stopnjo materialnega razvoja družbeno-ekonomskih odnosov ter politične zavesti predlaga nekatere spremembe, »ki vnašajo bistvene razločke ne le glede navad, pojmovanj in oblik, podedovanih iz starih političnih sistemov, marveč tudi v primerjavi z našim sedanjim stanjem«.

»Predosnutek nove ustave postavlja družbeno samoupravljanje kot temeljno načelo pri graditvi socialistične družbe in kot osnovno smer za nadaljnjo evolucijo političnega sistema socialistične države. Bistvo družbenega samoupravljanja pravzaprav ni v prenašanju funkcij na delovne organizacije in ustrezne organe samoupravljanja, marveč v tem, da se z njim izrazita in zagotovita nov položaj in vloga osvobojenih proizvajalcev in drugih delavcev v odnosu do upravljanja z družbenimi delovnimi sredstvi, delitve dohodka in urejanja drugih skupnih zadev delovnih organizacij.

Delavsko samoupravljanje, delavski sveti v proizvodnji in drugih delovnih organizacijah, ter podobni organi v samostojnih ustanovah in javnih službah postajajo nedotakljiva družbeno-ekonomska in politična osnova celotnega družbeno-političnega sistema.

Ko je govoril o notranji integraciji družbe, je Kardelj zlasti poudaril, da predosnutek odpira po eni strani maksimalno svobodo združevanja podjetij, ustanov, kolektivov in državljanov na osnovi prostovoljnosti in vzajemnih potreb ter interesov. Po drugi strani pa definira tudi drugo obliko samoupravnega združevanja, ki se uresničuje na področju splošno družbenih interesov prek občin, okrajev, avtonomnih enot, republik in federacije.

»Spričo tega,« je dejal Kardelj, »poteka ta notranja integracija družbe in življenje delovnih ljudi in delovnih organizacij v družbeno-političnih skupnostih v dveh smereh: z neposrednim in svobodnim sodelovanjem ter medsebojnimi odnosi delovnih organizacij, delovnih ljudi in posameznih služb pri izpolnjevanju njihovih skupnih nalog in interesov, kot tudi z dejavnostjo skupnih organov družbenega samoupravljanja in politične oblasti v družbeno-političnih skupnostih, ki upravljajo s skupnimi družbenimi zadevami. Med te zadnje sodijo predvsem predstavniški organi in njihovi izvršno-politični ter upravni organi, kot tudi sveti za posamezne službe in

druge organizacije za upravljanje skupnih zadev. V vseh teh organih in organizacijah – izvzemši upravne izvršitve – so po načelu družbenega samoupravljanja na ustrezen način zastopani vsi delovni ljudje in delovne organizacije, ki tako demokratično urejajo svoje skupne zadeve.

Zato so teritorialne družbeno-politične skupnosti v socialističnih družbenih odnosih nova, izrazito socialistična kolektivnost, v kateri urejajo delovni ljudje svoja skupna življenjska vprašanja.

Po Kardeljevih besedah omogoča takšna smer postopno uresničevanje načela družbenega samoupravljanja v celotni družbeni nastavitvi.

»Zategadelj,« je dejal Kardelj, »organi politično-teritorialnih enot niso samo instrument državne oblasti, marveč hkrati tudi nosilci in instrument samoupravljanja človeka in delovnih kolektivov, instrument družbenega samoupravljanja. To se pravi, da so isti organi, ki najneposredneje izražajo potrebe in težnje ljudi v procesu družbenega dela, v proizvodnih in delitvenih odnosih, hkrati tudi nosilci državne politične oblasti – vse dotlej, dokler je družbena vloga države neogibna. S tem se takšen politični sistem najbolj približuje Marxovi tezi, da mora biti država prehodnega obdobja, to se pravi socialistična država, tip državnosti, ki jo je on imenoval »delavski razred, organiziran kot država«.

S tem v zvezi je Kardelj poudaril, da povesča predosnutek, bolj kot dosedanja ustavni predpisi pozornost vsem činiteljem politične, materialne in organizacijske narave, ki naj zagotove funkcioniranje družbenega samoupravljanja in ga obvarujejo pred birokratsko ali tehnokratsko samovoljo in pred različnimi anarhističnimi ekscesi. »Ta mehanizem namreč postaja prav tako nedotakljiva osnova celotnega našega družbenega sistema, kot je nedotakljiva osnova tudi družbena lastnina proizvodjalnih sredstev.«

OBCINA

Ko je govoril o položaju in vlogi občine, je Kardelj poudaril, da predosnutek ne pri naša kakih načelnih sprememb, marveč urjuje vzpostavljene odnose in nadalje razvija nekatere osnovne in s prakso potrjene elemente političnega sistema.

Kardelj je dejal, da občina »ne pomeni le funkcioniranje občinske skupščine, marveč da je to specifičen splet notranjih odnosov, samostojnih funkcij in vzajemnih odvisnosti, ki preprečujejo, da bi si politični oziroma administrativni občinski organi lahko prisvojili položaj političnega monopola v odnosu do delovnih in drugih samoupravnih organov v komuni, ali da bi, kot takšni, postali ovira za svobodno gibanje ljudi in delovnih ter drugih družbenih organizacij oziroma naravnega procesa njihovega združevanja po »vertikalni liniji«, kot to običajno pravimo, to se pravi neodvisno od teh ali onih administrativnih meja.«

V skupščinski dvorani med diskusijo o predložitvi ustave

Kardelj je dejal, da veljajo ta načela enako za vse državne organe, od komunke do federacije, in poudaril, da je bistveno to, da se zdravi odnosi vzpostavijo v sami družbeni bazi, kar bo pozitivno vplivalo na celotno družbeno graditev.

V nadaljevanju svojega govora je Kardelj dejal, da prinaša predosnutek v tem pogledu samo načela, republiške ustave pa naj bi razčlenile in konkretizirale te odnose z namenom, da bo po eni strani delovnim organizacijam zagotovljena svobodna akcija v okviru njihovih pravic in interesov, to se pravi, da bodo obvarovane pred birokratskim vmešavanjem ali političnim pritiskom, na drugi strani pa z namenom, da lahko občina uveljavi poseben vpliv in nadzorstvo. Toda tudi obratno, politika in aktivnost komunke morata biti pod stalnim nadzorstvom delovnih kolektivov in državljanov nasploh, ki morajo prav tako imeti možnosti, da tudi neposredno in ne le prek občinske skupščine nenehno vplivajo na to politiko.

Predsednik ustavne komisije je nato opozoril na načela, s katerimi določa predosnutek

pristojnost občin v celotnem političnem sistemu, v neogibnih okvirih enotnega sistema.

«Pomembno mesto daje predosnutek ustave tudi krajevnim skupnostim kot specifični obliki samoupravljanja v občini in nosilcu oziroma organizatorju razširjene materialno-tehnične baze za vsakdanje usluge družini in gospodinjstvu ter občanu nasploh. Le-te so predvidene tako v mestu kot tudi na vasi. Njihov status mora določiti statut občine. S statutom občine bi določili tudi način, kako financirati krajevne skupnosti.

Zlasti pomembno vlogo bodo krajevne skupnosti lahko imele tudi pri ustanavljanju družbenih potrošniških skladov na področju družbene prehrane, otroških ustanov, posameznih komunalnih služb in drugih uslužnostnih dejavnosti, ki morajo vsak dan prekrbovati občana in ki so pri nas še zelo nerazvite.»

Glede odnosov med komunami in republikami predvideva Kardelj, da bodo zlasti na področju materialnih odnosov določene razlike.

«To pa ne le, da ni slabo, marveč je tudi nujno v pogojih večnacionalne države, kjer ni razlik le v ekonomski razvitosti, marveč tudi v političnih, socialnih in kulturnih pogojih ter tradiciji in mentaliteti. Prav ta neogibnost je tudi razlog, zakaj zvezna ustava podrobneje ne določa položaja komunke, še zlasti pa se ne vmešava v odnose med komunno in republiko.»

Ko je navajal potem po republikah podatke o udeležbi socialističnega sektorja pri nacionalnem dohodku, o aktivnosti prebivalstva v socialističnem in zasebnem sektorju in strukturi prebivalstva glede na dejavnosti, je Kardelj dejal:

«Vsi ti podatki kažejo, da politika pomoči hitrejši razvoj zaostalih delov države ni le ekonomski, marveč tudi socialistični interes skupnosti. Nezadostno razviti socialistični odnosi v enem delu države zavirajo razvoj teh odnosov v drugem delu, kar vsekakor mora ustvariti določene politične probleme. Ti podatki pa hkrati tudi potrjujejo nujnost določenih razlik v političnem mehanizmu posameznih republik. V tem smislu se znotraj republik tudi odnos med centraliziranimi in decentraliziranimi samoupravnimi in državno-regulativnimi funkcijami ne postavlja kvantitativno povsod na isti način. Smer je, seveda, enotna, toda v konkretnih kvantitativnih odnosih in organizacijskih oblikah so določene razlike neogibne.» Ko je poudaril, da bodo občine sprejele svoje statute na temelju zvezne in republiških ustav, je Kardelj govoril o vlogi okraja. Dejal je, da so okraji še zmeraj nujni, čeprav so zdaj občine bolj sposobne upravljati svoje funkcije kot prej.

«Ce bi odpravili okraje,» je dejal Kardelj, «bi v današnjih razmerah nujno prišlo do večjega republiškega centralizma. Z namenom koordinirati delo občin, bi morala republika v republiškem centru ustvariti aparat, ki bi bil daleč od občin. Zaradi tega bi bil manj učinkovit, povzročal pa bi najrazličnejše težave birokratskega in podobnega

značaja. Toda urejanje problemov z nekakšnimi republiškimi izpostavami ne pride v poštev zaradi slabih izkušenj s prejšnjimi in podobnimi institucijami.

Kardelj je poudaril, da so okrajji, vzeto v celoti, kljub nekaterim negativnim vidikom imeli zelo pozitivno vlogo, brez katere v tako kratkem obdobju ne bi bilo mogoče stabilizirati komunalnega sistema. »Povsem gotovo je,« je dejal Kardelj, »da bo okraj kot skupnost komun tudi v prihodnje lahko imel precejšnjo vlogo pri pomoči občinam, pri zadovoljevanju skupnih potreb, racionalnem združevanju sil, v boju za boljšo administracijo, pri ustanavljanju raznih strokovnih služb za potrebe občin, glede razvoja upravljanja itd. Zato predosnutek načeloma predvideva obstoj okrajev v vseh republikah.«

SKUPŠČINA IN VOLILNI MEHANIZEM

Ko je govoril o vlogi skupščin in volilnem mehanizmu v predosnutku nove ustave, je Kardelj dejal:

»Predosnutek nove ustave prinaša tri poglavitne spremembe glede strukture skupščine. Prvič, vse skupščine izhajajo neposredno iz občine in delovnih organizacij, drugič, spreminja se sestava dosedanjega zbora proizvajalcev, in tretjič, uvaža se sistem omejitve ponovne volilnosti na vodilnih političnih in državnih funkcijah ter v zvezi s tem rotacija, t. j. obnoveitev polovice volilnega veslesa vsako drugo leto. Te spremembe so odsev temeljnih koncepcij našega ustavnega sistema, o katerem smo prej razpravljali.

Nova struktura skupščin, ki jo predlaga predosnutek, ni za nas niti povsem nova niti ne neproučena. Pravzaprav gre za nadaljnjo razčlenitev sedanjega zbora proizvajalcev.

Svoje čase smo z ustanovitvijo zbora proizvajalcev v ljudskih skupščinah in ljudskih odborih storili velik korak k neposrednemu izhajanju predstavniških teles politično-teritorialnih skupnosti iz delovnih organizacij in k neposredni udeležbi proizvajalcev oziroma njihovih organov samoupravljanja pri sprejemanju sklepov predstavniških teles, ki se nanašajo na področje njihovega dela. Zbori proizvajalcev so zares pokazali lepe uspehe pri svojem delu. Toda ti zbori so bili omejeni na področje gospodarskih organizacij, kjer se je ta čas začel razvijati mehanizem delavskega samoupravljanja. Razen tega so imeli zbori proizvajalcev v pogojih, ko je bil delavski razred še razmeroma maloštevilen, tudi neko posebno družbeno-politično funkcijo, namreč da so zagotovili delavskemu razredu vodilno vlogo v mehanizmu neposredne demokracije v komunah.

Zdaj ni več treba z izrednimi ukrepi v strukturi skupščin zagotavljati delavskemu razredu vodilne vloge, ker je že pognal svoje globoke korenine v sedanjih družbeno-ekonomski strukturi družbe, ki se v tej smeri še naprej razvija, ter vlogi socialističnih subjektivnih faktorjev. Razen tega družbeno samo-

upravljanje ne obsega več samo gospodarsko-organizacijske, marveč tudi področje zdravstva, socialnih služb, praveke itd. in očitno kaže, da je povsem sposobno zaobsesti in prejeti vsa področja družbenega življenja. Zatorej ne moremo več ostajati v okvirih zbora proizvajalcev, marveč moramo vzpostaviti takšno strukturo predstavniških organov, ki bo lahko zajela vse samoupravne delovne organizacije.

Se en razlog govori v prid takšnemu sklepu. Kolikor se bodo v naši družbi spale funkcije neposrednega dela in izvrševanja s funkcijo upravljanja v proizvodnji in delu ter administraciji in kolikor bo ta proces prejel celotno družbo, toliko se bo pravzaprav tudi pojem delavskega razreda čedalje bolj štapljal s pojmom delovnega človeka in ljudstva sploh. Dandanes na primer ni več mogoče ločiti širokih področij družbenega samoupravljanja na torišču družbenih služb, na primer v zdravstvu, prosveti itd., od družbenega samoupravljanja v proizvodnji. Interesi delovnih ljudi se tesno in čedalje bolj povezujejo med seboj v skupnem interesu, da bi vsa prizadevanja ljudi in celotna njihova aktivnost na vseh področjih družbenega življenja služila za razvoj družbene materialne baze, produktivnih odnosov, delovne produktivnosti, znanosti in tehnike ter vsega drugega, kar materialno krepi družbeno skupnost kot celoto, s tem pa tudi izboljšuje življenjske razmere za vse ljudi in za razvoj kulture ter civilizacije.

Zatorej se, čeprav imajo elementi revolucionarne diktature proletariata v naši družbi še določeno vlogo, socialna baza te družbe čedalje bolj razširja s procesom njenega razvoja v smeri graditve svobodne skupnosti proizvajalcev. Le-ta ne postaja takšna samo zaradi svojega demokratizma, niti niso demokratične oblike same po sebi odločilni element za ta proces, marveč postaja takšna zaradi čedalje bolj neposrednega stapljanja administrativnih funkcij države in vseh družbenih služb s procesom družbenega dela, v katerem se vsi delovni ljudje povezujejo z osnovnimi skupnimi interesi, to se pravi predvsem z interesom svobodnega dela kot osnovo vseh svobod; z interesom hitrejšega razvoja proizvodnih sil kot osnove nenehnega izboljševanja življenjskih razmer za vse; kot temelja za neogibno prizadevanje in pobudo vsakega posameznika v skupnem delu in kot sredstva za postopno odpravo ekonomske neenakosti kot principa. Ravno v teh procesih odseva dozorevanje socialistične družbe kot svobodne skupnosti proizvajalcev, ki je že zdaj samoupravna v elementarnih funkcijah proizvodnih in delitvenih odnosov, ki pa je še avtoritativna v vseh tistih funkcijah, ki zagotavljajo optimalne pogoje za družbeno organizirano delo. Ravno tem procesom daje dolgoročneje okvire takšna struktura skupščin in političnega sistema, kakršno predlaga predosnutek. To velja predvsem za uvajanje nekaj samoupravnih zborov v sestav zvezne in republiških skupščin in volilnega sistema na podlagi kombiniranih delegacij komun in samoupravnih delovnih organizacij.»

Na vprašanje, ali bi postavljeno nalogo lahko rešili s poljubno razširitvijo sedanjega zbora proizvajalcev, je Kardelj dejal:

«Med dosedanjimi obravnavami se je izkazalo, da to ne bi zadostovalo in da bi lahko celo nekoliko deformiralo vlogo takšnega samoupravnega zbora. Takšen zbor proizvajalcev bi bil namreč neke vrste vrhovni delavski svet v okviru ustrezne skupščine teritorialno-politične skupnosti, njegovo delo pa bi hkrati dobilo zelo splošen značaj. Člani takšnega zbora bi se, kot tudi člani zveznega zbora, morali praktično ukvarjati z vsemi tekočimi problemi naše družbene skupnosti, kar pomeni spričo čedalje večjega delovnega obsega skupščine, da bi bili praktično ločeni od svojega profesionalnega delovnega mesta. S tem bi pri delu zbora proizvajalcev izgubili prav tisto, kar je za delo tega zbora temeljno, to je najneposrednejša povezanost z delovnim človekom, delovnim mestom, delovnim kolektivom, s konkretnim procesom družbenega dela.»

Kardelj je dejal, da je nujno treba organizirati družbeno funkcijo, ki jo opravlja zdaj zbor proizvajalcev, tako da bo omogočila ljudem z delovnih mest, ki prihajajo v skupščino kot delegati delovnih kolektivov, kvalificirano in odgovorno razpravljanje in odločanje o problemih, ki so tesno povezani s področjem njihovega dela.

«Nujno se je vsilila takšna rešitev, po kateri je skupščina pravzaprav sklop nekaj skupščin, združenih in povezanih med seboj z ustrežno delitvijo dela, vzajemno odgovornostjo in s potrebnim mehanizmom za skupno delo in usklajevanje sklepov. Vsaka izmed njih ima tudi svojo specifično funkcijo, hkrati pa je organski del enotne družbene funkcije skupščine kot celote.»

Kardelj je dejal, da v občinski skupščini, v primerjavi z zvezno in republiški, ni predviden obstoj več samoupravnih zborov zategadelj, ker se občina neposredno opira na delovne kolektive in ureja probleme v najbolj neposredni povezavi z njimi.

«Tako,» je dejal Kardelj, «dobimo v občini enotni razširjeni samoupravni zbor oziroma zbor delovnih skupnosti. Odnosi se v občini še bolj poenostavijo s tem, ker bodo skupnosti in odločanje obeh zborov praviloma skupne.»

Kardelj je dodal, da je tudi okrajna skupščina, v katero volijo občinske skupščine svoje delegate, zamišljena kot enodomno telo.

Ko je pojasnjeval kombinirani volilni sistem, ki ga predlaga predosnutek ustave, je Kardelj najprej opozoril na razlike med tem sistemom ter večstranskim in enostranskim sistemom, ter dejal:

«V pogojih samoupravljanja so volitve oblika neposrednega odločanja o zadevah, takšnim potrebam pa klasični reprezentativni sistem ne ustreza več niti v svoji večstrankarski niti v enostrankarski obliki.

Vloga subjektivnih činiteljev — takšnih, kakršni so pri nas ZKJ, SZDLJ in druge družbene organizacije — ni v teh pogojih nič manj odločilna in neogibna za družbeni na-

predek. Takšna vloga teh činiteljev se vse bolj kaže kot notranji faktor samoupravljanja, kot izraz najbolj napredne zavesti, kot činitelj idejnega in političnega usmerjanja aktivnosti delovnega človeka, ki pa ostaja subjekt v vseh družbenih odnosih, ne pa činitelj, ki kot splošni reprezentant volivcev pravzaprav vlada namesto ljudstva. Zato je tudi vsebina našega pojmovanja, predstavniškega organa drugačna od buržoazno demokratične. Le-ta pri nas ne predstavlja ljudstva prek strank marveč neposredno, to se pravi na temelju odnosov v proizvodnji in pri delu ter vsakdanjem zadovoljevanju človeških interesov in teženj.»

Ko je opozoril na prednost novega volilnega sistema in strukturo skupščin, ki jih predlaga predosnutek, je Kardelj najprej poudaril, da se širok mehanizem družbenega samoupravljanja tako vertikalno povezuje s političnim sistemom države v ožjem smislu. «S tem izgubljajo funkcije države oblike nekake samostojne organizacije nad družbo in se tesno povezujejo s potrebami delovnih ljudi... Državni in družbeno-politični sistem postajata čedalje bolj sestavni element organizacije družbenega dela.»

Drugič, pri kandidiranju za republiško in zvezno skupščino se državljani ne odločijo za tega ali onega splošnega političnega reprezentanta v višjih skupščinah — kot je to v klasičnem parlamentu — marveč sestavljajo in volijo svoje delegacije, ki zajemajo s svojim sestavom vsa področja družbenega življenja. To daje skupščini značaj delovnega ne pa parlamentarnega telesa.

Tretjič, takšna skupščina je, po besedah Kardelja, tudi jez proti birokratskim in drugim deformacijam političnega sistema, hkrati pa zagotavlja tudi večjo avtoriteto državne oblasti.

Četrtrič, zaradi te strukture postaja skupščina bolj kvalificirana in bolj sposobna organ za urejanje vseh problemov, ki jih vsebuje njen dnevni red. «Očitno je,» je s tem v zvezi poudaril Kardelj, «da bodo v takšne specializirane zборе, kot so gospodarsko, upravno-politični, socialno-zdravstveni, prosvetni, Zvezni zbor in Zbor narodov zares voljeni ne samo zavestni borci za socializem, ampak hkrati tudi politično in ekonomsko izobraženi ljudje, ki poznajo svoje delo in svojo nalogo bodisi kot neposredni proizvajalci, bodisi kot strokovno ali družbeno-politično kvalificirani delavci na posameznih področjih družbenega življenja.

«Naposled,» je dejal tovariš Kardelj, «postajajo takšne skupščine — zlasti kadar upoštevamo tudi sistem omejitev glede ponovne volilnosti in rotacije — izredni družbeni vzgojni faktor. Skozi te skupščine in njihovo delo bo šlo precej najsposobnejših državljanov naše države. Le-ti ne bodo vnašali v te organe samo težnje in razumevanja potreb delovnih ljudi in njihovih delovnih organizacij, temveč bodo hkrati iz teh skupščin prinašali na široko množico sposobnost, povezovati posamezno in kolektivno življenje, gledano skozi prizmo skupnosti in skupnih

interesov, sposobnost, spoznati, kje so dejanske sile in dejanske slabosti družbe itd. ...»

Volitve bodo v novem sistemu, po besedah Kardelja, postale bolj del vsakdanje udeležbe državljanov v političnih zadevah. Ko je poudaril, da je normalno, da bo občina, ki je najtesneje povezana z interesi in s potrebami delovnih organizacij ter ljudi, nosilec volilnega sistema, je Kardelj podčrtal, da pripada v procesu kandidiranja na vseh ravneh zelo pomembna vloga zavestnim silam, organiziranim v ZKJ in SZDLJ. »Te so,« je dejal Kardelj, »zagotovilo za demokratične volitve, pa tudi zagotovilo za izvolitev sposobnih kadrov, ki bodo mogli nositi velike odgovornosti člana skupščine ali druge družbene funkcije.«

Ko je govoril o kompetencah in funkcijah skupščine, je Kardelj med drugim dejal, da ne gre le za vlogo skupščine na področju zakonodaje in pri dajanju splošnih norm. »Predosuntek predvideva,« je poudaril predsednik ustavne komisije, »aktivnost skupščin, zlasti pa njenih samoupravnih zborov tudi na področju prostovoljnih sporazumov in neobveznih priporočil, ki lahko postanejo sčasoma zelo pomembna opora za dejavnost državljanov v organih družbenega samoupravljanja, s tem pa tudi zelo pomemben prispevek h krepitvi družbene odgovornosti vseh samoupravnih teles in njihovih funkcionarjev.«

Takšna dejavnost bo olajšala skupščinam, da se bodo česče pojavljale ne le kot zakonodajna telesa oziroma telesa, ki sprejemajo samo obvezne pravne norme, marveč tudi kot organizatorji širših političnih akcij, skupaj z vsemi ostalimi zainteresiranimi družbenimi činitelji. To bo še ena spodbuda, da se bodo skupščine čedalje bolj pojavljale kot organi družbenega samoupravljanja in omejevale pri tem ukrepe državne prisilnosti dejansko samo na področja, na katerih je ta prisilnost sedaj še neogibna in progresivna. To prav gotovo velja za delo samoupravnih zborov. Vse to bo omogočilo in spodbujalo, da bo postala družbena iniciativa v skupščinah intenzivnejša, kot je bila doslej, ne da bi se pri tem omejila le na politično-izvršne, upravne in podobne organe.«

V posebnem delu o Marxovih in Leninskih pogledih na oblike države in samoupravljanja Kardelj poudarja, da koncepcija ustavnega in političnega sistema v Jugoslaviji ni le neposredni izraz jugoslovanske prakse samoupravljanja, marveč je zasnovana tudi na znanih idejnih in teoretičnih postavkah marksizma in leninizma. Seveda, je poudaril nato Kardelj, niti Marx niti Lenin nista mogla dati vnaprej točne in nezmotljive slike gibanj, ki jih bo uveljavila praksa.

... Sovjetska oblast prva na svetu (strogo vzeto druga, ker je prav isto delala tudi Pariška komuna) – poudarja Lenin – priteguje množice, in to prav izkoriščane množice, k upravljanju... Sovjeti so neposredna organizacija samih in izkoriščanih množic, ki na vse mogoče načine olajšuje tem množicam, da same urejajo državo in upravljajo

z njo... (V. I. Lenin, Izbrana dela, Kultura 1960, zv. 12, strani 372, 373.)

V takšni organizaciji države, nadaljuje Kardelj, je bil razbit fetiš države kot posebne kategorije izven odnosov v proizvodnji in delitvi. Sovjeti so postali zametek socialističnega družbenega samoupravljanja. – Lenin je to vprašanje imel za tako pomembno, da je celo v ime prve socialistične države, ki je nastala v Oktobrski revoluciji, vnesel naziv sovjetska država, sovjetska Rusija, Zveza sovjetskih socialističnih republik. S tem je hotel simbolično poudariti, da to ni več politična država klasičnega tipa, marveč nova država in sicer takšna, ki je, kolikor se le da, neposreden instrument delovnih množic, ki same upravljajo z družbo, neposredno, komunistična partija pa je tista, ki jih – kot pravi Lenin – dviga, vzgaja, uči in vodi za seboj.

Progresivna Leninska misel pa je šla na nekaterih področjih pred možnostmi tedanje sovjetske družbe. Praktično uresničenje te koncepcije je sčasoma naleteło na velike težave. Stalinska ustava iz leta 1936, zlasti pa stalinska praksa sta se dokaj oddaljili od te koncepcije. In medtem, ko je Lenin menil da je »...odmirajočo državo na določeni stopnji njenega odmiranja mogoče imenovati nepolitično državo«, je Stalin uveljavil teorijo o neogibnosti nenehne krepitve funkcije države, kar praktično pomeni, da bi morala biti čedalje bolj »politična«. Toda XX. in XXII. kongres KP SZ sta dala novo silo družbenim prizadevanjem za realizacijo leninske smeri.

Ko je navajal Lenina in njegove misli o sovjetski oblasti, je Kardelj na koncu poudaril, da »naša praksa, naravno, kar zadeva obliko, ni v vsem identična z odnosi v leninskem sistemu sovjetske oblasti. Naša socialistična družba nastaja v precej drugačnih notranjih in zunanjih pogojih, kot so bili pogoji socialistične Rusije neposredno po Oktobrski revoluciji, toda očitno je, da so izhodiščne ideje in teoretične ter politične postavke iste.«

OMEJITEV PONOVNE VOLILNOSTI IN ROTACIJA

»Tretja velika sprememba,« je nato dejal Kardelj, »ki jo predlaga predosuntek nove ustave zaradi zagotovitve socialističnih in demokratičnih načel, o katerih je bilo govora prej, in zaradi tega, da bi bilo čim manj možnosti za reformacije v razvoju socializma se nanaša na pogoje volitev in določanja funkcionarjev na položaje v javnih pooblastilih in na druge vodilne družbene in državne položaje. Predosuntek nove ustave namreč predlaga uvedbo načela omejevanja ponovne volilnosti glede nekaterih političnih funkcij na eno ali največ dve volilni obdobji, predlaga pa tudi sistem rotacije v skupščinah z namenom, da bi zagotovili potrebno kontinuiteto pri delu skupščin. Predosuntek predlaga tudi obvezno ponovno izvolitev oziroma ponovno določitev tam, kjer

so bili doslej nekateri funkcionarji voljeni ali določeni brez roka, na primer na vodilnih mestih v gospodarstvu. Tesno povezan z vsem tem je končno tudi predlog, da praviloma en človek ne more združevati več družbenih funkcij, zlasti kadar gre za funkcije, ki so kakorkoli med seboj odvisne.

Mislim, da ne bom pretiraval, če rečem, da je uvedba teh načel v naše družbeno življenje ena izmed najbistvenejših naprednih reform, ki jih nova ustava vnaša v naš politični sistem. Čeprav ta načela v politični praksi niso v nobenem pogledu nova, vendarle niso niti v enem ustavnem sistemu bila tako široko uporabljena kot v naši novi ustavi.

Kardelj je poudaril, da ima ta sprememba dva pomembna vidika: prvič, pomen rotacije kot sredstva socialistične družbe in njenih naprednih sil v boju proti raznim negativnim posledicam in pojavom, do katerih pride lahko v pogojih preveč počasnega kadrovskega obnavljanja vodilnih organov države in komune, in, drugič, omejitev ponovne izvolitve kot ene izmed demokratičnih osnov sistema družbenega samoupravljanja.

Ko je govoril o negativnih posledicah počasnega kadrovskega obnavljanja, je Kardelj navedel med drugim rutinerstvo, samovoljno odrevenelost, izgubljanje perspektive, birokratski konservatizem, samovoljo itd.

«Ena izmed naših pomanjkljivosti te vrste,» je dejal Kardelj, «je tudi dejstvo, da se zelo počasi menjavajo kadri med federacijo in republikami z ene in republikami in komunam oziroma okraji z druge strani, prav tako pa tudi gospodarsko-upravnih, političnih in obratno. Zato mnogi republiški kadri ne poznajo v zadostni meri problematike na ravni federacije in narobe, kar povzroča ponekod nepotrebne težave v odnosu med organi federacije in organi republik, oziroma se nekateri kadri preveč izgublajo v gospodarskem, drugi pa v organizacijsko-političnem praktikizmu.» «Načelo omejitve ponovne volilnosti,» je poudaril Kardelj, «bo bistveno pripomoglo k temu, da bomo te pomanjkljivosti odpravili ali vsaj omejili.»

Ko je opozoril, da bo gibanje najsposobnejših kadrov, kakršno predvideva predsumitek, olajšalo, da se bodo vse družbene funkcije skladneje razvijale, je Kardelj dejal:

«Pri nas se tudi sicer kaže zdaj negativna težnja, da so nekatere državne funkcije preveč poudarjene s samo kadrovsko razdelitvijo, da pa nekatere funkcije v družbenih organizacijah ter pri ustvarjalnem delu na področju znanosti in kulture ali družbenih služb preveč podcenjujemo in kadrovsko zanemarjamo. Gotovo je, da bo načelo omejitve ponovne volilnosti prispevalo h koristnejši razdelitvi kadrov.»

Drugo, kar je treba poudariti glede družbene vloge načela o omejitvi ponovne volilnosti, je to, da to načelo bistveno pripada istemu družbenega samoupravljanja, da je to načelo pravzaprav eno izmed njegovih demokratičnih temeljev. Kardelj je s tem v

zvezi posebej poudaril, da boj za to, da vsak človek upravlja z družbo in državo, ni volja demokratična parola, marveč eden izmed bistvenih pogojev za stabilizacijo socialističnih družbenih odnosov. «Taista načela so osnova predosnutka za našo novo ustavo,» je dejal Kardelj.

Ko se je dotaknil razprav o novi ustavi v začetnem obdobju in ideje, da samoupravni zbori v skupščinah ne bodo sestavljeni iz stalnih poslancev, marveč da bodo skupščine komun določale od časa do časa v te zbere delegate v zvezi z značajem vprašanj, ki so na dnevnem redu, je Kardelj dejal:

«Verjetno je, da bi takšen mehanizem načelno najbolj ustrežal sistemu družbenega samoupravljanja, toda v današnjih pogojih tega še zmeraj ni mogoče uresničiti. Se zmeraj smo v položaju, ko ne smemo dovoliti labilnosti državnih in družbenih funkcij, od katerih sta odvisna socialistični red in stabilnost celotne družbe, ki je še zmeraj v fazi, ko ustvarja začetne materialne pogoje za naglejši socialistični razvoj. Toda rotacija je vsekakor pomemben korak v tej smeri. Znatno bo prispevala k hitrejši zamenjavi ljudi na vodilnih položajih, k dokaj širši pritegnitvi sposobnih ljudi na funkcije družbenega upravljanja, s tem pa tudi k znatno hitrejšemu idejnemu in političnemu obnavljanju družbenega življenja na socialističnih osnovah. Hkrati bo z vsako takšno funkcijo vezana povsem določena družbena odgovornost, ki bo onemogočila svobodno sprehajanje ljudi skozi razne funkcije, oziroma preprečila takšno razosebljenje funkcij, ki bi praktično privedlo do ukinitve odgovornosti.»

Ko potem zavrne argumente kritikov s pozicij klasične buržoazne demokracije, češ da je večstrankarski sistem uspešnejši način menjavanja ljudi na vodilnih političnih položajih kakor pa omejitev ponovne volilnosti, Kardelj sicer ne zanika pozitivne vloge, ki jo je imel večstrankarski sistem v razvoju meščanske demokracije, poudarja pa, da bi prenos metod buržoazne demokracije v pogoje socialistične družbe tudi na področju selekcije kadrov moral dati negativne rezultate. V tej zvezi je dejal med drugim:

«V pogojih zmagovite socialistične revolucije je naravno, da vodilna revolucionarna partija delavskega razreda prvi trenutek izbere in razporedi kadre na vodilne politične položaje. Brez tega bi bile na kocki zmaga in pridobitve revolucije. Subjektivna merila pri tej politiki in pri menjavanju kadrov na vodilnih političnih položajih v državnem in družbenem upravljanju pa lahko sčasoma postanejo zelo resen problem za politično življenje družbe in se lahko pokažejo kot resna zavora za njen demokratični napredek. Takšna merila postanejo nemogoča zlasti z razvojem organov družbenega samoupravljanja. Prav zato so se pri nas od zmage revolucije do zdaj znatno spremenile tudi metode kadrovske politike. Od pretežno centralnega odločanja in ozkih kadrovskih komisij smo prehajali na čedalje širše de-

demokratske oblike volilne kadrov.

Kardelj je poudaril, da rotacija hkrati omogoča državljanom, da pravilneje ocenjujejo delo posameznih funkcionarjev in realneje uveljavljajo svoje volilne pravice. »Hkrati pa lahko tudi organizirani politični činitelji naše družbe,« je dodal Kardelj, »to je Zveza komunistov, Socialistična zveza delovnega ljudstva, sindikati ter mladinske in druge družbene organizacije opravijo v tem procesu pomembno vlogo usmerjanja selekcije političnega vpliva na sklepe državljanov ipd.«

Po besedah tovariša Kardelja so kadrovske komisije, ki bodo v skladu s predosnutkom ustanovljene pri vseh skupščinah, pomembna demokratična dopolnitev tega sistema.

V zvezi z nekaterimi nepravilnimi tolmačenji rotacij je Kardelj izjavil:

»Tako imenovana 'menjava generacij' ni potekala nikoli v zgodovini mehanično, z dirigiranjem iz centra ali na osnovi nekakšnih formalističnih pravnih kriterijev. To še posebej ni mogoče, kadar gre za kadre, ki so izbojevali socialistično revolucijo in nosili na svojih plečih vsa bremena graditve prvih temeljev socialistične družbe. Velika izkušnja teh naših kadrov je velika politična sila in veliko bogastvo naše skupnosti, ki ga je treba ohraniti in ga postopno prenašati na mlajše generacije. Zato zaradi rotacije ni treba upokojiti nikogar, ki sicer še ni za pokoj, in nikogar omejevati pri javnem delu, ki ga želi opravljati.« Kardelj je izrazil prepričanje, da bo uveljavitev tega načela zanesljivo pokazala, da nimamo preveč kadrov, in dodal, da mora rotacija pospešiti vzgojo in dozorevanje novih kadrov, ki bodo skupno s starejšimi izpolnjevali vse širše in številnejše naloge razvite socialistične družbe.

Ob zaključku razlage o omejitvi ponovne volilnosti je predsednik ustavne komisije Edvard Kardelj izjavil:

»V predosnutku je predvidena tudi možnost izvolitve predsednika republike največ dvakrat zapored. Predosnutek pa dela izjemo glede osebnosti tovariša Tita s tem, da z ničimer ne omejuje njegove izvolitve.

Dodatki moram, da je tovariš Tito vztrajno ugovarjal vključitvi te izjeme v predosnutku, vendar ustavna komisija ni upoštevala njegovih pripomb. Ustavna komisija je sodila, da Zvezna skupščina s tem, da vključi v ustavo to določilo, daje tov. Titu priznanje, ki mu ga dolgujejo narodi in delovni ljudje Jugoslavije za njegove zgodovinske zasluge pri ustvarjanju te skupnosti, in poudari pomen njegovega dela za našo socialistično družbo. Vseh teh velikih pridobitev našega socialističnega in demokratičnega razvoja, katerih odsev je ustava, ki je danes na dnevnem redu, si ni mogoče niti zamisljati brez zgodovinske revolucionarne vloge tovariša Tita in njegove ustvarjalne misli.

Zato tudi določba v ustavi, da je osebnost tovariša Tita izzeta iz vseh volilnih omejitev, ni izjema, temveč načelen ustavni sklep.

DEMOKRATIZEM, USTAVNOST IN ZAKONITOST

O enotnosti družbeno-političnega sistema Jugoslavije je Kardelj dejal:

»Ta enotnost sistema ni formalistična, absolutna, uniformna in ni enotnost zaradi enotnosti. Njen smisel in obseg sta pogojena in hkrati omejena s potrebo, da vsi činitelji delujejo v svoji samostojni praksi v tistih okvirih, ki zagotavljajo enakost in splošne pravice za vse in socialistični napredek in demokratični značaj te prakse ter ugodne splošne pogoje za njeno uresničevanje. — V tem smislu ustavni sistem štiti avtonomnega človeka pred samovoljo organov oblasti, hkrati pa tudi skupnost pred samovoljo posameznikov ali posameznih skupin ali partikularističnih interesov.«

Kardelj je dodal, da predosnutek predvideva v tem smislu tudi potrebne organe družbenega nadzorstva. V razlagi te novosti — ustavnega sodišča — je Kardelj poudaril, da bo to sodišče prispevalo k hitrejšemu in učinkovitejšemu odстранjevanju neustavnih in nezakonitih pojavov in negativnih teženj, hkrati pa bo vneslo v urejanje takih problemov znatno več demokratičnih metod in prožnosti. Ustavno sodišče v naših pogojih vsekakor ne more biti čisto sodni organ, ki bi samo statično, se pravi formalnopravno obravnaval posamezne pojave in probleme na področju ustavnega reda, temveč naj jih ocenjuje glede na objektivno, družbeno in politično vsebino procesov, iz katerih se porajajo ti problemi. V tem smislu bo ustavno sodišče prožno dajalo tudi ustrezne politične pobude v skupščini in v drugih družbenih organih, da bi preprečilo formalno-pravne spore ali kadar bo menilo, da določeni predpisi zavirajo pozitivno prakso.

Potem je Kardelj govoril o položaju sodstva in javnega tožilstva v predosnutku nove ustave. Poudaril je med drugim, da na tem področju niso predvidene znatnejše spremembe. Dejal je, da predosnutek določa bolj kot je bilo doslej, da obramba ni samo nekakšna splošna pristojnost federacije in njenih organov, temveč dolžnost in pravica vsakega državljana, delovnega kolektiva, samoupravnih organov in družbenopolitičnih skupnosti sploh.

V zadnjem delu razlage o demokratizmu, ustavnosti in zakonitosti je Kardelj poudaril, da predosnutek za razliko od sedanjega stanja predvideva tudi možnost upostavljanja institucije namestnika vrhovnega komandanta, ker raznolikost dela na tem področju družbenih funkcij zahteva takšno organizacijo.

V.

Federacija

Zadnje poglavje referata obnavlja vlogo in ustroj federacije, njene pristojnosti in organizacijo ter odnose med narodi Jugoslavije in njihovimi republikami.

»Predosnutek nove ustave, ki izhaja iz istih načel nacionalne samoodločbe in ena-

kopravnosti, kakor tudi naša prva ustava in ustavni zakon iz leta 1954,« je dejal Kardelj, »konkretnije in precizneje kot prejšnji ustavni predpisi ureja odnose med federacijo in republikami. Osnova za obdelavo teh odnosov je načelo, da je — vse tisto, kar ni določeno v ustavi kot splošno načelo za vse, ali kar ni kot pristojnost izrecno preneseno na federacijo — pravica in dolžnost ter materialna in politična odgovornost republike. Pri tem se predosnutek naslanja na dosedanje izkušnje s področja odnosov med federacijo in republikami. Nova ustava teži za tem, da bi čim natančneje določila in razmejila odgovornosti federacije in republike, da se bo dejavnost zveznih in republiških organov na ta način kar najbolj vskladila in dopolnjevala. To se nanaša zlasti na področje gospodarstva, kjer so bili dosedanji ustavni predpisi premalo precizni.«

Potem ko je Kardelj poudaril, da federacija kakor tudi katerakoli druga oblika države ni statična tvorba, temveč živ organizem, je izjavil, da ustavna komisija, čeprav je skušala kar najnatančneje določiti pristojnosti federacije republik, zato vendarle ni smela niti hotela utesniti razdelitve pristojnosti v okviru preveč podrobnih predpisov, ki bi utegnili kmalu postati preozki za živo prakso.

Potem ko je poudaril, da predosnutek nove ustave utrjuje jugoslovansko federacijo kot svobodno skupnost narodov in njihovih republik in kot samoupravni organizem delovnih ljudi Jugoslavije, ki jih povezujejo skupni družbeni interesi, je predsednik ustavne komisije nadaljeval med drugim:

«Po novi ustavi — prav tako kakor po prvi in drugi — federacija ni okvir za ustvarjanje nekakšnega novega jugoslovanskega naroda oziroma takšne nacionalne integracije, o kakršni so nekoč sanjali razni protagonisti hegemonizma in denacionalizatorskega terorja, temveč skupnost svobodnih, enakopravnih in samostojnih narodov, združenih na temelju skupnih interesov ter naprednih družbeno-ekonomskih, političnih in kulturnih teženj in gibanj delovnih ljudi v dobi socializma.

Proces združevanja narodov ni v nasprotju z idejami samoodločbe, svobode, samostojnosti in enakopravnosti. Nasprotno, lahke se razvija prav s tem, da izhaja iz brezpogojnega spoštovanja teh načel. Nasilno združevanje lahko prinese samo reakcionarne rezultate. Za predosnutek naše nove ustave izhaja iz tega, da je spoštovanje in zagotavljanje uveljavljanja načel samoodločbe, samostojnosti in enakopravnosti narodov eden izmed osnovnih pogojev za sodobno socialistično združevanje ljudi kot svobodnih proizvajalcev, združenih tudi izven okvirov nacionalnih meja na osnovi njihovih skupnih interesov. To je hkrati izhodišče sleherne sodobne integracije, ki ni obremenjena z imperializmom, hegemonizmom ali neokolonializmom. V tem smislu pomeni jugoslovanska socialistična federacija z vsemi svojimi izkušnjami znaten prispevek k zavestnim naporom so-

dobnega človeštva v tej smeri.

Po drugi strani pa naša ustava ne more biti pasivna do nasprotnih teženj, t. j. do manifestacij reakcionarnih oblik nacionalizma, izpodkopavanja prijateljstva ali širjenja sovraštva med narodi, preprečevanja naravnega sodelovanja in zблиževanja ipd. Nova ustava prav kot dosedanji dve priznava načela samoodločbe glede federacije in ne dovoljuje, da bi bila ta načela uporabljena kot kritje za reakcionarne in protisocialistične cilje, prav tako pa ne dovoljuje, da bi bilo načelo enotnosti uporabljeno kot skrivališče kakršnekoli oblike hegemonije ali za odstranjevanje samoniklosti in enakopravnosti jugoslovanskih narodov.

Dvojno nalogo torej izpolnjuje predosnutek s tem, da obravnava federacijo kot zvezno državo oziroma kot federativno državno skupnost narodov in republik, hkrati pa tudi kot socialistično, razvijajočo se samoupravno skupnost proizvajalcev. Po eni strani štiti narode Jugoslavije in njihove republike pred vsakrno hegemonijo, ockrnjevanjem nacionalnih pravic, ekonomskim izkoriščanjem, pritiskom na njihovo kulturo in jezik ter sploh na njihovo samostojno nacionalno življenje. Pri tem izhaja iz pojmovanja, da se lahko progresivno združujejo samo svobodni ljudje in svobodni narodi. Po drugi strani pa predosnutek s celotnim družbeno-ekonomskim in političnim sistemom daje osnovo za svobodno povezovanje, zблиževanje in sodelovanje delovnih ljudi vse dežele ter za vse procese gospodarske, politične, civilizacijske in kulturne integracije, ki so značilni za sedanje obdobje. Se posebej značilni so za skupnost narodov, kakršna je naša, v kateri so narodi ubodno povezani in imajo za seboj tako bogato skupno revolucionarno zgodovino.

V pristojnost federacije postavlja predosnutek samo tiste zadeve, ki jih je glede na njihovo naravo in zaradi enakopravnosti med narodi in republikami Jugoslavije treba reševati na ravni federacije, ter je glede na skupne interese narodov Jugoslavije najbolj smotrno, da so urejene na ravni federacije.

Te funkcije federacije so našete taksativno, vendar tako, da ostaja dovolj možnosti za progresivne spremembe, ki jih utegne življenje vnesti v te odnose.

Razen tega, da čim določneje ugotavlja državno-pravne odnose med federacijo in republikami, si prizadeva predosnutek, da bi tudi njihove družbeno-ekonomske odnose postavil na take temelje, da bi se mogla republika razvijati čim svobodneje kot nacionalna oziroma samostojna družbeno-ekonomska skupnost.

Natančneje določanje odgovornosti republiških in drugih organov do federacije na področju urejanja zadev v zvezi z pristojnosti omogoča, da se zagotovi red in vstranaka, popolna odgovornost za vse postopke in ukrepe, ki so nujni, da bi mogla družbena skupnost delovati normalno, brez posebnih intervencij političnih činiteljev.

V tem smislu predosnutek jasno formulira vse odnose, sredstva in odgovornosti politič-

no-izvršnih in upravnih organov federacije — vsekakor bodo isto določale tudi republiške ustave glede notranjih odnosov v republiki — ki so potrebni, da pridejo pristojnosti federacije na področju usmerjanja in vsklajevanja materialnega razvoja zares učinkovito do izraza. Po drugi strani predosnutek krepi tudi materialno samostojnost in politično odgovornost republike na gospodarskem področju.

Doslej so se na ravni republik centralizirala razmeroma majhna sredstva za gospodarski razvoj, zato je bila tudi odgovornost republike bolj organizatorska in splošno politična kakor pa konkretno materialna. Prav zato je po eni strani prišlo o sorazmerno precejšnje centralizacije skladov v federaciji, po drugi pa do tega, da je federacija včasih morala prevzemati odgovornost tudi za naloge, ki ne sodijo v njeno pristojnost in ki jih tudi ni mogoče dobro izpolnjevati iz centra. Ustavni predpisi dajejo osnovo za bolj naravno razporeditev gospodarskih skladov in za širšo normativno dejavnost republik na gospodarskem področju, pa tudi za učinkovitejše usmerjanje in vsklajevanje iz federacije.

Kardelj je potem dejal, da je podrobna obdelava te stvarine prepuščena zakonom, ki bodo seveda morali upoštevati ustavno določene odnose v sistemu upravljanja. Po Kardeljevih besedah to pomeni, da se popravki v sedanjih metodah centralizacije družbene akumulacije ne omejujejo na preprosto decentralizacijo po republikah, temveč se nanašajo na bistveno spremembo metod koncentracije sredstev za gospodarski razvoj, in sicer tako, da bo naravna ekonomska integracija dobila solidno materialno osnovo.

Decentralizirana sredstva tako le ne bodo prinašala negativnih vidikov — politične teritorializacije — sredstev, temveč bodo izhodiščna točka za dejansko združevanje.

Glede normalivne dejavnosti ima federacija pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz njene vloge in funkcij, določenih v ustavi. — Vse ostale družbene in pravne odnose normira vsaka republika kot državna in družbenopolitična skupnost v soglasju s svojim ustavnim redom in v skladu z enotnim družbeno-ekonomskih in političnim sistemom, določenim v ustavi Jugoslavije.

V nekoliko spremenjeni obliki ureja predosnutek ustave tudi problem avtonomnih pokrajin oziroma oblasti. Tudi na tem področju sta bolj poudarjena pobuda in odgovornost republike.

S stališča zvezne ustave sodi v pristojnost federacije v teh odnosih zaščita pravic manjšin, kakor tudi načelno ugotavljanje obstoja avtonomnih enot, drugi odnosi pa načeloma sodijo v pristojnost republike.

Na druga področja pravic republik in odnosov med federacijo in republikami ustava ne prinaša nikakršnih načelnih sprememb.

Kardelj je potem konkretnje obravnaval nekatera vprašanja v zvezi s spremenjeno strukturo skupščine in določene bistvene spremembe v odnosih in položaju nekaterih

organov federacije.

Tako je dejal, da je Zvezna skupščina najvišji organ oblasti in hkrati nosilec funkcije družbenega samoupravljanja na ravni federacije.

Zvezni odbor ima v bistvu status splošne-političnega zbora z vsemi zakonodajnimi in političnimi pristojnostmi, ki za skupščino izhajajo iz pristojnosti federacije, medtem ko samoupravni zbori enakopravno z Zveznim zborom na kvalificiran način sprejemajo zakone in druge pravne akte samo takrat, kadar so na dnevnem redu skupščine vprašanja iz njihove pristojnosti.

Razen sprejemanja aktov v enakopravnem deležu z Zveznim zborom gospodarski, prosvetno-kulturni, socialno-zdravstveni in politično-upravni zbori prav tako samostojno obravnavajo načelna vprašanja s svojega delovnega območja in imajo v tem smislu pravico, dajati priporočila delovnim in drugim samoupravnim organizacijam in državnim organom. V določenih primerih lahko sporodijo tudi svoje mnenje v zvezi s sklepom drugega zbora.

Takšna koncepcija organizacije Zvezne skupščine po zborih je dejansko — seveda po obliki, ne pa po vsebini — specifična inačica dvodomnega sistema, ker pri sprejemanju zakonov in drugih aktov nastopa vzporedno z Zveznim zborom samo eden izmed drugih štirih zborov, kadar so na dnevnem redu zadeve iz njegove pristojnosti.

Glede na vlogo in mesto Zveznega zbora v Zvezni skupščini je mogoče postaviti vprašanje, ali pri taki strukturi ne bodo samoupravni zbori po svojem položaju neenakopravni glede na Zvezni zbor. Vendar ni tako, Ti zbori so namreč načeloma predvsem organi družbenega samoupravljanja, to je neke vrste najvišji delavski sveti na posameznih področjih dela in samoupravljanja. V tem smislu so njihove funkcije popolnoma določene in prav s temi funkcijami — ne z nekakšnimi splošno političnimi — ti zbori dejansko morejo in morajo dopolnjevati Zvezni zbor v njegovih funkcijah. Na teh področjih so ti zbori popolnoma enakopravni, izven teh funkcij pa bi se takšni zbori nujno spremenili v formalni privesek Zveznega zbora.

Ce bi težili za tem, da bi bili samoupravni zbori odgovorni za celotno dejavnost in odločanje Zvezne skupščine, bi dejansko napravili iz njih nekakšno splošno reprezentativna telesa, kar bi jih ločevalo od družbene baze in jih deformiralo kot instrumente neposredne demokracije, ter bi s tem oslabilo tudi njihov pozitivni vpliv na dejavnost skupščine. Ti zbori bi s tem dejansko izgubili svojo kvalifikacijo, z njimi pa tudi vsa skupščina.

In naposled, če bi tudi za vse to našli formalne rešitve — navsezadnje bi verjetno zares našli rešitve, ki bi odstranile omenjene negativne posledice, o katerih je bilo govora — je vendarle treba reči, da naša družba zdaj ni niti politično niti družbeno-ekonomsko pripravljena na to. Notranja protislovja naše družbe, ki izhajajo iz njene relativne zaostalosti so še takšna, da zahtevajo u

kovit državni mehanizem na določenih področjih družbenega življenja, ki mora biti sposoben za operativno odločanje. To potrebo mora naša skupnost upoštevati pri graditvi celotnega političnega sistema, pa tudi pri oblikovanju skupščine. Ta stabilnost in operativnost, nakazani v sedanjem predlogu ustave, zagotavljata po eni strani specifične funkcije Zveznega zbora skupno z Zborom narodov, po drugi strani pa vlogo in položaj funkcij, kot so predsednik republike, Zvezni izvršni svet, upravni organi in Svet federacije. Vsi ti organi so sicer samostojni, vendar v okvirih, ki jih določa ustava, hkrati odgovorni Zveznemu zboru glede na njegove specifične funkcije, ter celotni skupščini glede funkcij, ki enakopravno pripadajo samoupravnim zborom in Zveznemu zboru. Z drugimi besedami, samoupravni zbori so sestavni del skupščine samo v določenih funkcijah in na določenih področjih njega vloge, pa tudi voljeni in sestavljeni so prav za potrebe teh in ne kakih drugih funkcij. Če bi odstopili od teh načel, bi nedvomno vnesli mnogo labilnosti in negotovosti v celoten političen mehanizem.

Na nekaterih področjih, ki ne posegajo neposredno v družbeno samoupravljanje, bo Zvezni zbor skupaj z Zborom narodov nastopal samostojno kot Zvezna skupščina. V vseh drugih primerih sestavljata skupščino dva popolnoma enakopravna domova.

Tovariš Kardelj je potem govoril o razlogih, zaradi katerih predvideva predosnutek nove ustave prav štiri samoupravne zборе, to je gospodarskega, socialno-zdravstvenega, kulturno-prosvetnega in politično-upravnega. V odgovoru na vprašanje, ali sta tudi Zvezni in kulturno-prosvetni zbor, ker je večina začel s tega področja v pristojnosti republik, je Kardelj opozoril na dvoje dejstev. Prvič, tudi na teh področjih sprejema federacija splošne zakone, to je splošna načela za enotni sistem na teh področjih, razen tega pa ima tudi določene konkretne pristojnosti, ki jih določa zvezna ustava. Ze zaradi teh funkcij federacije, pa čeprav so kvantitativno še tako omejene, bodo takšni zbori koristni in celo nujni v novi ustavi. Drugič, v federaciji kot družbeni skupnosti delovnih ljudi Jugoslavije, ki povezuje celo vrsto njihovih skupnih interesov, ne glede na to, ali so v zvezni ustavi formulirani kot zvezna ali republiška pristojnost ali pa sploh ne, je časa zbirka vprašanj, ki dejansko ne sodijo na področje države in prisilnega urejanja zadev.

Na tem področju bodo zbori Zvezne skupščine delali predvsem kot organi družbenega samoupravljanja, to je kot činitelji prostovoljnega sporazumevanja in vsklajanja ter svobodnega dogovora različnih činiteljev naše družbene skupnosti. Osnovni instrumenti teh zborov ne bo zakon, temveč priporočilo. Ni ga bodo nekatere ali pa vse republike upoštevale svobodno in prostovoljno glede na svoje potrebe.

V nadaljnji obdelavi skupščinskega mehanizma je Kardelj dejal:

Med obravnavanjem predosnutka je ustavna komisija — po moje upravičeno — največ razpravljala o politično-upravnem zboru. Res se gleda na področje svojega delovanja ta zbor nekako razlikuje od drugih treh samoupravnih zborov. Tu namreč ne gre za določeno področje družbenega življenja, v katerem delujejo specializirane samoupravne delovne organizacije, temveč za obliko družbene dejavnosti, ki posega na vsa področja družbenega življenja, še posebej pa se nanaša na vsa področja samoupravljanja. Gre namreč za področje družbenega ustroja kot takega.

Ker se bodo s številnimi problemi družbene graditve v okviru svoje pristojnosti ukvarjali tudi drugi trije samoupravni zbori in ker ima Zvezni zbor povsem določene funkcije na področju splošne politike, se za res zdi upravičeno vprašanje, ali naj ohranimo poseben politično-upravni zbor?

Ustavna komisija pa je kljub temu sklenila predlagati ustanovitev takega zbora.

Očitno je, da obstaja vrsta problemov družbene graditve, ki se nanašajo na družbo kot celoto, hkrati pa posegajo tudi na posamezna področja družbenega samoupravljanja. Potemtakem ne bi povsem ustrezalo celotni koncepciji naše nove ustave, če bi bilo reševanje teh problemov prepuščeno izključno Zveznemu zboru brez enakopravnega soddločanja ustreznih samoupravnih zborov v okviru Zvezne skupščine. Neposredno in enakopravno soddločanje Zveznega zbora in samoupravnega zbora, v katerega bodo izvolili svoje predstavnike samoupravni organi na vseh področjih družbenega življenja, namreč po občinskih skupščinah, bo vsekakor prispevalo, da bodo sklepi Zvezne skupščine tudi na tem področju pod najbolj neposrednim vplivom zainteresiranih delovnih ljudi in delovnih kolektivov in torej kar najbolj vsklajeni s potrebami vsakdanjega življenja.

Razen tega narekuje takšno rešitev tudi praktična potreba. Čeprav potreba sama po sebi ne bi smela biti odločilna, ker bi ji bilo kot taki mogoče ustreči tudi drugače, jo je vendarle treba upoštevati pri razpravi o tem vprašanju. Problemi družbene graditve namreč niso takšni, da bi jih bilo mogoče urejati z znanstvenimi oziroma strokovno-upravnimi merili in sredstvi.

Ker ti problemi posegajo v elementarne družbene odnose in vplivajo na družbeni položaj vsakega človeka in vsake samoupravne organizacije v naši državi, je jasno, da so hkrati tudi politični problemi v pravnem pomenu besede. Zato mora biti na tem področju delovanja subjektivnih sil socialistične družbe, še posebej pa znanstvena in strokovno-upravna dejavnost pri praktičnem urejanju teh problemov tesno povezana z realnim vplivom delovnih ljudi v organih družbenega samoupravljanja. Politično-upravni zbor skupščine kot samoupravni zbor zagotavlja povezavo obeh činiteljev. Družbena skupnost bo v tem zboru vsekakor lahko

zbrala na temelju volitev delovnih organizacij in skupščin komun skupino predstavnikov družbenega življenja iz neposredne prakse, predstavnikov, ki bodo združevali tako strokovno sposobnost in znanje kakor neposredno politično odgovornost za vsakdanje probleme in potrebe dela samoupravnih organov. Mislim, da bo lahko tak organ v sestavi Zvezne skupščine - kakor tudi v sestavi republiških skupščin - vsekakor zelo mnogo prispeval k bolj kvalificiranemu in bolj iniciativnemu delu skupščine in njenih organov pri reševanju vrste neurejenih problemov, ki jih že ima ali jih bo imela družba.

Predsednik ustavne komisije Edvard Kardelj je dejal, da se ne bo spuščal v značilnosti preostalega dela skupščinskega mehanizma, ker se ne razlikuje bistveno od sedanjega in ker je tudi besedilo predosnutka v tem pogledu jasno, nato pa je dejal v zaključnem delu referata:

"S tem, da načelno ostaja v okviru sedanje osnovne ustavne koncepcije o funkciji **predsednika republike** kot politično-izvršnega organa federacije, predosnutek ustave predvideva, da se funkcija predsednika republike loči od funkcije predsednika Zveznega izvršnega sveta.

Razlogi za takšno ločitev so praktičnega pomena, se pravi, ta delitev funkcij zagotavlja smotno delitev dela in natančneje razmejuje odgovornosti.

Ta sprememba je nujno pripeljala do tega, da se znatno spremeni tudi funkcija predsednika republike glede vloge in pristojnosti, to je, da se okrepijo tiste njene izvršno-politične funkcije, ki niso bile potrebne doslej, ko je bil predsednik republike tudi predsednik Zveznega izvršnega sveta. Te spremembe so podrobneje razčlenjene v pravni obrazložitev; tu naj opozorim skupno za sedanje samo na tri vprašanja.

Prvič, zaradi posebnega pomena in narave funkcije predsednika republike v novih pogojih je bolj kot doslej poudarjena njegova samostojnost pri izvajanju njegovih ustavno določenih funkcij.

Vsekakor najpomembnejša sprememba v značaju funkcije predsednika republike je njegova vloga pri formiranju Zveznega izvršnega sveta in pri uresničevanju politično-izvršne funkcije tega sveta.

Dosedanja praksa namreč kaže, da je v sedanjem političnem sistemu določena razlika med stvarnostjo in formalno vsebino odnosov med skupščino in Izvršnim svetom. Po ustavnem zakonu voli Zvezni izvršni svet Zvezna ljudska skupščina v celoti in posamično na temelju predlogov skupine poslancev. Z drugimi besedami, skupščina lahko z večino glasov sestavlja Izvršni svet po subjektivnem sklepu poslancev, neodvisno tudi od volje predsednika republike kot stalnega predsednika Izvršnega sveta, ki je odgovoren za njegovo delo. V stvarnosti je skupina poslancev vselej dajala svoj predlog na pobudo in v soglasju z zveznim odborom Socialistične zveze. To je bilo nujno ne le s političnega stališča, temveč tudi zaradi smotnosti pri

sestavljanju tako pomembnega organa, kot je vrhovni politično-izvršni organ federacije, ki mora biti organizirano moštvo, da more prevzeti vso odgovornost.

Ta korektura, ki jo je prinesla praksa, pa ni povzročila načelnih sprememb. Očitno je, da tak odnos otežuje razvijanje popolne osebne odgovornosti na določenih družbeno-političnih položajih.

Podobno je tudi s splošno odgovornostjo Izvršnega sveta skupščini glede dejavnosti na delovnem območju. Izvršni svet je po ustavnem zakonu odgovoren skupščini za vse svoje delo in sklepe. Skupščina lahko bodisi ukine, bodisi spremeni njegove odločitve, lahko tudi zavrne predlog Izvršnega sveta s področja zakonodaje in drugih aktov, ki jih sprejema skupščina, ter sprejme druge, nasprotno. V vseh primerih je Izvršni svet dolžan sprejeti sklepe skupščine in jih brezpogojno izpolnjevati. Ustavni zakon sicer ne prepoveduje odstopa, vendar je odstopa glede na celotnega duha našega sedanjega ustavnega in političnega sistema politično diskriminirana oziroma velja za dejanje, ki moralno-politično ni v skladu z bistvo našega celotnega političnega sistema.

Takšni odnosi med skupščino in Zveznim izvršnim svetom, ki so s formalne strani zelo demokratični, v praksi prinašajo pomembne pomanjkljivosti v delu tako enega kakor drugega organa in celo stihijsko spreminjanje teh odnosov. Če bi namreč skupščina v celoti uveljavila svoje pravice in celo politično odgovornost, ki ji jo daje ustavni zakon, bi se mogla neposredno vmešavati v vse operativno delo Zveznega izvršnega sveta in mu odvzeti sleherno samostojnost. Zvezna ljudska skupščina tega seveda ni delala, ker je vsak poslanec dobro vedel, da bi to paraliziralo delo celotne državne uprave. Ker pa je zaradi tega začela izginjati meja odgovornosti, je prav Zvezna ljudska skupščina izgubljala doberšen del družbene pobude, ki bi jo morala imeti.

Predosnutek nove ustave si prizadeva tudi za odstranitev te pomanjkljivosti. Načelno novega ne prinaša ničesar, pač pa prevzema iz dosedanje prakse demokratičnih sistemov nekatere znane oblike. Po tej koncepciji je predsednik republike kot politično odgovoren čuvár ustavnosti in politike Zvezne skupščine na področju izvajanja odgovoren tudi za takšno sestavo Zveznega izvršnega sveta, da bo zagotovljeno eno in drugo. Prav zato predsednik republike določa mandatorja za sestavo Zveznega sveta, to je kandidata za predsednika Izvršnega sveta. Ker je mandator oziroma bodoči predsednik Izvršnega sveta po ustavi osebno odgovoren za delo Izvršnega sveta, v soglasju s predsednikom republike tako sestavi Izvršni svet, da bo zagotovljeno izpolnjevanje nalog, in Zveznemu zboru skupščine sporoči predlog za celotno sestavo Zveznega izvršnega sveta. - Zvezni zbor skupščine seveda lahko zavrne predlog v celoti ali pa zahteva zamenjavo posameznih osebosti, vendar sme predsednik Izvrš-

nega sveta v tem primeru vrniti mandat, če se ne strinja s sklepom skupščine.

Vloga predsednika republike glede usmerjanja dela Zveznega izvršnega sveta se kaže tudi v pravici predsednika, da lahko vključí določena vprašanja v dnevni red sej sveta, in v pravici, da predseduje sejam sveta, na katerih je navzoč.

In končno, predosnutek uvaja novo institucijo v naš ustavni sistem, namreč Svet federacije, ki ga predsednik republike sklicuje po potrebi. Svet federacije je prav tako eden izmed instrumentov, po katerih lahko predsednik republike vpliva na izvršno politiko. Svet federacije se sklicuje k obravnavi politike in stanja v deželi ter delovanja politično-izvršnih in upravnih organov in zaradi predlaganja stališč in ukrepov odgovornim državnim organom. Člane sveta imenuje Zvezni zbor na predlog predsednika republike, in sicer iz vrst zveznih in republiških državnih funkcionarjev kakor tudi odgovornih funkcionarjev družbeno-političnih in drugih organizacij ter predstavnikov javnega življenja. V tej obliki nova ustava zagotavlja formalne pogoje za neposredno posvetovanje z državnimi, političnimi in drugimi odgovornimi činitelji na področju izvršne politike, kakor tudi pri neformalnem usmerjanju in vključevanju dela, če se pokaže potreba za to. Čeprav Svet federacije ne sprejema nikakršnih obveznih sklepov, je lahko v tem smislu pomembna opora tako funkcije predsednika republike kakor vseh drugih organov federacije.

Predosnutek nove ustave natančneje določa tudi odnose in pristojnosti skupščin in politično-izvršnih oziroma upravnih organov.

Načelna novost na tem področju je nekoliko spremenjena fiziognomija izvršnih svetov in vodilnih organov uprave. Izkušnje naše prakse od sprejema ustavnega zakona doslej kažejo, da je organizacija teh organov v glavnem upravičena, zato tudi nova ustava ne predvideva bistvenih sprememb na tem področju. V odnosih med temi organi pa je praksa pokazala nekatere pomanjkljivosti, ki jih skuša odpraviti predosnutek nove ustave. — Poglavitna pomanjkljivost v teh odnosih je vsekakor nezadostno izražena osebna odgovornost članov izvršno-političnih teles in šefov državne uprave, kakor tudi drugih samostojnih funkcionarjev na dolžnostih političnega pomena. V prizadevanju, da bi odstranili negativne posledice administrativno-političnega upravljanja ter postavili osnove družbenega samoupravljanja, smo pred časom močno razvili načela in oblike kolektivnega vodstva, zapostavljali pa smo nekatere vidike osebne odgovornosti na področjih, kjer je ta nujno potrebna. To je v nekaterih primerih pripeljalo do tega, da so bili upravni organi premalo samostojni v odnosu do izvršnih svetov, kar je oviralo njihovo pobudo in odgovornost, izvršni sveti pa so morali izpolnjevati mnogo sekundarnih upravnih nalog. Prav zato prinaša predosnutek nove ustave določene spremembe, ki natančneje opredeljujejo pristojnosti, pravice in dolžno-

sti posameznih politično-izvršnih teles in organov kakor tudi upravnih in drugih funkcionarjev.

Razen tega predosnutek jasneje določa tudi odnose med skupščino in izvršnim svetom s tem, da v pravem pomenu besede zožuje funkcije izvršnega sveta na politično-izvršne. Vendar Zvezni izvršni svet samostojno sprejema sklepe, ki jih more sprejeti. Skupščina sicer lahko te sklepe ukine ali spremeni, bodisi na zahtevo predsednika republike, bodisi na lastno pobudo, vendar sme predsednik Zveznega izvršnega sveta v primeru, če se ne strinja s takim sklepom Zvezne skupščine, sporočiti odstop Izvršnega sveta v celoti.

Dosedanja praksa kaže, in predosnutek to tudi sprejema, da so razen članov Zveznega izvršnega sveta, ki jih voli Zvezni zbor, po svojem položaju člani sveta tudi predsedniki republiških izvršnih svetov, kakor tudi zvezni državni sekretarji in zvezni sekretarji. To je najbolj smotrna rešitev, ker omogoča Izvršnemu svetu, da opravlja svojo vsklajevalno funkcijo v najugodnejših pogojih ter mu zagotavlja potrebno operativnost.

Zaradi učinkovitejšega dela pa predvideva predosnutek, da Zvezni izvršni svet lahko sprejema sklepe tako v ožji kakor v širši sestavi.

Takšna rešitev je nujna glede na dosedanje prakso. Za sprejemanje mnogih tekočih sklepov je Izvršni svet v širši sestavi preveliko telo, razen tega pa tudi ni treba, da bi pri urejanju takih vprašanj sodelovali tudi tisti funkcionarji, ki imajo specifične naloge. V širši sestavi bi se Zvezni izvršni svet sestajal samo zaradi določenih vprašanj ali svojih aktov. Glede položaja in vloge zvezne uprave predosnutek ustave ne vsebuje bistvenih sprememb. Vendar je ta tvarina zdaj v predosnutku obdelana dosledneje, vnesene pa so tudi nekatere novosti tako za krepitev samostojnosti in odgovornosti organov uprave, o čemer sem govoril prej, kakor glede neposrednejšega političnega nadzorstva skupščine nad delom uprave.

Spremembe v položaju uprave naj razrešijo Zvezni izvršni svet vrste upravnih in tehničnih zadev ter ustvarijo pogoje, da bo Svet postal pravi politični, koordinativni in direktivni organ na področju izvršnosti in uprave. Po drugi strani naj bo Zvezni izvršni svet skupaj s samostojnimi funkcionarji v zveznih organih uprave vsestransko odgovoren pred skupščino.

Takšen položaj uprave bo hkrati olajšal izvajanje tiste politike in tistih ukrepov, za katere je federacija odgovorna po ustavi.

Predosnutek nove ustave obravnava vse te odnose za federacijo, hkrati pa daje tudi načela ali orientacijo za podobne odnose v republikah, komunah in drugih politično-teritorialnih enotah, da bi bila zagotovljena enotnost sistema v tistih okvirih, ki so nujni za skladni razvoj naše družbene skupnosti. Je zaključil predsednik Komisije za ustavna vprašanja Edvard Kardelj.

Zaključne misli tovariša Tita

»Tovariši in tovarišice! Dyodnevna razprava o predosnutku nove ustave naše države, ki je potekala zelo živo in intenzivno, je zares pokazala veliko zanimanje tako udeležencev kakor ostalih naših državljanov za to, kakšna listina bo sprejeta in kakšna mora biti. S številom diskutantov smo lahko popolnoma zadovoljni, ker so se tovariši poglobili v mnoge probleme, o katerih je treba voditi računa. Mislim, da bi bila morda edina pripomba, da se ni dovolj konkretno govorilo o tistem, kar v naši preteklosti ni bilo pozitivno oziroma o določenih negativnih pojavih, ki jih mora naša nova ustava s svojimi določili v prihodnje preprečiti. Tu moram spet reči, da bi ustava, ki jo bomo sprejeli, ostala mrtva črka na papirju, če ne bi imela žive duše, če je naši državljanji ne bi obravnavali kot svoje najmočnejše zakonsko orožje za naš nadaljnji pravičen razvoj in za preprečevanje vseh možnih odmikov in deformacij v našem družbenem življenju v bodoče.

Dovolite, da povem nekaj besed o problemu, o katerem se zdaj mnogo govori ne le v naši državi, o katerem pa je bilo govora tudi tu v razpravi in referatih. To je vprašanje integracije. Po mojem mnenju so pri nas še ljudje, ki te integracije ne morejo docela razumeti. Je nekaj bojzani in dvomov glede njenega pomena. Integracija ima razumljivo večstranski pomen, toda kadar govorimo o njej, ne moremo misliti na nacionalno integracijo, na asimilacijo, na zanikanje obstoja več narodnosti v naši državi. Za nas je to že zdavnaj rešeno. Pri nas je več narodnosti, te imajo svojo preteklost, imajo svojo sedanost, one na svojih preteklih pozitivnih dosežkih samostojno razvijajo svojo kulturo in vsestransko notranje življenje. Vendar je nekaj, kar je vsem nam skupno in kar mora biti skupno. To, kar prinaša s seboj naše vsakodnevno socialistično življenje, mora biti enotno. Vsi moramo delovati v tej smeri, v smeri graditve socializma, v smeri graditve pravičnih sociali-

stičnih družbenih odnosov — to je vsem nam skupno.

Sodim na primer, da je vseskozi škodljivo, če bi našo kulturo, naše življenje zaprli v republiške okvire. Naše kulturno življenje se mora razvijati v jugoslovanskih merilih, a da pri tem v razvoju vsake republike niso niti malo prizadete ali oškodovane nacionalne posebnosti, ki temelje na pozitivnih tradicijah preteklosti. Zakaj, recimo, slovenski, hrvatski, srbski, makedonski, črnogorski ali bosanski književnik ne bi mogel pisati o življenju in sploh o problemih vse države? Tematika mora biti splošno jugoslovanska. Ne povsod in vselej, ne sme biti šablone, vendar je to primer, na kaj je treba poleg ostalega misliti. Vidite, prav tu imamo dovolj slabih strani, mnogo tavanja, prav tu je mnogo negativnih pojavov, partikularizma, včasih pa celo šovinizma.

Naše kulturno življenje moramo postaviti na take temelje, da nas bo čedalje bolj vodilo h krepitvi naše socialistične skupnosti. Zdaj ustvarjamo splošno jugoslovansko socialistično kulturo. In ker ustvarjamo socialistično kulturo, pomeni to, da morajo o tem voditi računa tudi naši književniki, naši novinarji, naši javni in prosvetni delavci v šolah itd. Vendar tega pri nas še ni zadosti in v tem oziru naletimo vsak dan na vrsto razni deformacij.

Zelo zadovoljen sem, da sem danes tu slišal nekatere tovariše, tovariša Fadila Hodžo s Kosmeta in tovariša Toneta Tribušona iz Slovenije, ki sta zelo konkretno govorila o vlogi proizvajalcev v naši integraciji. V zvezi s tem vprašanjem bi hotel samo reči, da, kadar je govora o integraciji v našem ekonomskem življenju, ne gre zdaj za to, da ustvarjamo skupnosti, združenja več tovarn z monopolističnimi lastnostmi. Ne gre niti za to, da bi zdaj zapostavljali posamezne nacionalne ekonomske koristi in da bi ustvarjali hegemonistične težnje. Gre le za to, da čim bolj usmerimo vse pozitivne, vse ustvarjalne sile za uresničenje našega boljšega življenja, za ustvarjanje bolj-

ših družbenih odnosov, prav proizvajalci pa so tisti cement, ki tako trdno veže naše družbeno socialistično jugoslovansko skupnost. Oni že začenjajo biti to in to bodo. V tem oziru ne smemo delati političnih težav oziroma ovir, političnih mo-

Negavno je bilo govora o raznih negativnih pojavih, ki so precej prizadeli celotno naše družbeno življenje, po vsod nekoliko, v vseh naših porah. Na to smo morali ostro reagirati in to, o čemer smo tu razpravljali, ko smo pretresali predosnutek nove ustave, nam bo močno olajšalo, da se v bodoče take stvari ne bodo dogajale. Ta ustava, kot zakonski dokument največjega pomena, bo tudi močan instrument v rokah vsakega našega državljanca, v rokah Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije in Zveze komunistov Jugoslavije v borbi za nadaljnji pravilen razvoj in za pravilne družbene odnose.

Tovariši in tovarišice, moram reči, da niti danes niti včeraj nisem slišal tukaj, da bi govorili o odnosu nekaterih naših organov do naših državljanov. V predosnutku ustave je mnogo govora o pravicah in dolžnostih državljanov, tako da še kaj posebnega morda ne bi bilo treba vstavljati. Na primer v členu 48. je rečeno, da je protiustavna in kazniva vsaka samovolja, ki žali in omejuje pravico človeka ne glede na to, kdo to dela'.

Poglejmo pa posamezne naše ustanove in odnos nekaterih naših organov in uslužbencev do strank, ki prihajajo v te ustanove. Ta odnos največkrat ni pravilen. Vedeti morate, tovariši in tovarišice, da mi zgoraj dobivamo množico pritožb, množico pisem, ki se nanašajo prav na ta problem. In to število se ne manjša. Zastoj so vsi naši govori na raznih zborovanjih in pisanje v listinah proti takim pojavom — ti se še nadalje ponavljajo. Ne pravim, da je o tem treba tu podrobno govoriti, ker je bilo že mnogo povedanega, vendar mislim, da bi bilo treba sprejeti še več predpisov, da bodo potrebne določene sankcije proti takim pojavom. Po mojem mnenju je to zelo nevaren biro-

kratizem. Ta je množičen in nevarnejši od ozkega birokratizma vodilnih ljudi, to je birokratizem, ki ga množično izvajajo naši najnižji uslužbenci. Toda ker ima naš državljan pravice, tedaj mora te njegove pravice spoštovati tudi uslužbenec, ker je to njegova dolžnost na mestu, kjer je.

Moram reči, da bi se bilo treba v prihodnje i v tisku i v javni razpravi posvetiti tudi vprašanju administriranja, za kar trošimo velikanske količine papirja mnogokrat po nepotrebnem. Milijoni, stotine milijonov dinarjev gredo za drobne stvari, za dopise iz pisarne v pisarno. To je pri nas postala že splošna bolezen. Take stvari moramo izkoreniniti iz naše družbe in čim bolj sprostiti, ne pa komplicirati naše medsebojno občevanje v vsakdanjem delu. Ne smemo misliti, da je kvalitetnejše, če je bolj zamotano, ker to draži naše ljudi. Točno je prav nasprotno — in zato se desetina ljudi vsak dan z raznimi pritožbami obrača na moj kabinet, pri čemer je večina teh pritožb pravilna. Vsekakor so tudi ljudje, ki ne razumejo svojih pravic, pa prihajajo večkrat tudi tedaj, ko nimajo prav, vendar je treba tudi nasproti takim biti strpen in jim lepo povedati, da nimajo prav in da so stvari take in take. Ali veste, tovariši in tovarišice, da so bili tudi primeri, da so ljudi, ki so prihajali sem s pritožbami, lokalne oblasti preganjale, ko so se vrnili v svoj kraj? Vidite, ustava ne bo mogla preprečiti podobnih stvari, če ne bo budnosti naših državljanov, naših socialističnih organizacij in naše zakonodaje. Mislim, da bo ustava, ki jo bomo sprejeli, dobra. Ko sem danes bral določbe predosnutka, sem imel vtis, da skoraj nič ni izpuščeno. Morda bi bilo treba nekatere stvari samo dopolniti, vendar ni izostalo nič bistvenega za naše družbeno dogajanje in za celotno naše družbeno delo.

Na koncu naj še enkrat izrazim svoje zadovoljstvo nad diskusijo in se zahvalim komisiji, ki je izdelala predosnutek ustave. Upam, da bo tudi javna diskusija prav tako živahna in plodna kakor je bila ta.